

RESSENYES

Sobre les ressenyes de tesis doctorals

Seguint amb aquest apartat iniciat l'any 2009, tot seguit passarem a ressenyar les tesis doctorals de ciències defensades l'any 2010 que tenen alguna vinculació amb l'Empordà. La recerca s'ha realitzant utilitzant el portal TDX (<http://www.tesisenxarxa.net>) on es poden consultar totes elles de manera íntegra. L'ordre d'aquest apartat és la data de la defensa. Demanem disculpes si ens ha passat per alt alguna tesi defensada el 2010 i en tot cas demanem que ens ho comuniquieu i la incorporàrem als següents *Annals*.

Sobre les ressenyes dels treballs de final de carrera

En aquests *Annals*, seguint el fil de l'apartat de ressenyes de tesis doctorals, inaugurarem un nou apartat on es faran ressenyes dels treballs de final de carrera de l'any 2010, de la llicenciatura de Ciències Ambientals, que tinguin alguna vinculació amb l'Empordà. La recerca s'ha realitzant contactant amb professors universitaris, de totes les universitats catalanes, que realitzen tasques de tutorització de treballs de final de carrera.

CIÈNCIA EMPORDANESA A LA UNIVERSITAT

TESIS DOCTORALS

COMUNIDADES DE CIANOBACTERIAS BENTÓNICAS, PRODUCCIÓN Y LIBE- RACIÓN DE MICROCISTINAS EN EL RÍO MUGA (NE PENÍNSULA IBÉRICA)

Jara Vassal'lo Saco

Directora: Dra. Àngels Puig García. Uni-
versitat de Girona.

Departament: Ciències Ambientals.

Data de defensa: 24-02-2010.

Format de la tesi: La tesi doctoral té una
extensió de 294 pàgines, escrita en format
clàssic en llengua castellana. També in-
clou un resum en català i anglès.

L'estudi de les comunitats de ciano-
bacteris a la conca del riu Muga permet
aprofundir en la recerca de factors que
afavoreixin o inhibeixin l'acumulació
intracel·lular de microcistines i el seu
alliberament al medi en condicions oligo-
tròfiques o amb lleus signes d'eutròfia, al
temps que permeten aportar nous coneix-
ements que ajudin a millorar el coneixement
dels mecanismes i processos que
participen en la dinàmica de las comuni-
tats de cianobacteris bentònics i de les
microcistines associades en ecosistemes
fluvials mediterranis. S'ha fet un estudi de
l'estructura i variabilitat de les comunitats
de cianobacteris durant un cicle anual
sencer mitjançant mostreigs mensuals i
mostreig amb menys periodicitat al llarg
d'un segon cicle anual posterior, que ha

permès observar diferents patrons tem-
porals i pautes espacials durant tot el pe-
ríode d'estudi en els quatre punts de
mostreig seleccionats a la conca del riu
Muga (Alt Empordà). Aquests quatre
trams inclouen un punt amb cabals regu-
lats, aigües avall de l'embassament de
Boadella, i tres amb cabals naturals, dos
són capçaleres i el punt restant es troba
aigües avall de la població d'Albanyà.
S'han identificat un total de 34 espècies
de cianobacteris bentònics a les quatre
zones estudiades, predominant sempre
espècies d'aigües netes o poc alterades.
Dues espècies, *Rivularia biasoletiana*
(zones més netes i exposades) i *Phor-
midium retzii* (zones esciòfiles o amb
alta velocitat de corrent), resulten domi-
nants en gran part dels trams. S'han
detectat un total de sis microcistines
acumulades intracel·lularment en la co-
munitat bentònica de cianobacteris,
identificant-se tres d'elles: MC-RR, MC-
LR i MC-YR. La concentració de micro-
cistines intracel·lulars ha disminuït al
llarg de l'eix del riu, determinada per di-
ferents factors físics, químics i biològics.
A nivell general, la concentració total de
microcistines intracel·lulars s'ha trobat
associada amb un augment de la tem-
peratura de l'aigua, un descens en la di-
versitat de la comunitat de cianobacteris
i petits increments de la concentració de
fòsfor dissolt a l'aigua. Pel que fa a l'a-
lliberament de microcistines, ha estat
vinculat a l'efecte de diferents pertorba-
cions patides per la comunitat ciano-
bacteriana, ja siguin degudes a factors
físics naturals com antròpics.

INCIDÈNCIA DE MICROORGANISMES I DE COMPOSTOS ORGÀNICS VOLÀTILS EN L'APARICIÓ DE DEFECTES SENSORIALS EN SURO

Chantal Prat i Botanch

Directors: Dr. Lluís Bañeras i Dra. Enriqueta Anticó. Universitat de Girona.

Departament: Institut d'Ecologia Aquàtica i Departament de Química.

Data de defensa: 26-02-2010.

Format de la tesi: relligat de quatre articles científics en anglès, amb una introducció, una discussió general del treball i les conclusions en català. També conté un resum en català, castellà i anglès.

El suro és una de les indústries més tradicionals a les comarques gironines, on es concentra bona part del sector a l'Estat. La incidència sobre el suro de defectes sensorials amb descriptors de florit-humitat és un dels principals problemes amb què s'enfronta la indústria surera. Aquesta recerca s'ha fet amb l'objectiu principal d'aprofundir en els mètodes de determinació de compostos volàtils en mostres de suro, per així dotar les empreses sureres d'eines per a la detecció d'un nombre suficient de compostos per identificar possibles defectes de florit-humitat. A més, el fet que la majoria dels compostos d'interès tingui un origen microbià ha fet necessari completar les anàlisis químiques amb mètodes de detecció i aïllament dels microorganismes susceptibles de produir-los. S'ha desenvolupat i avaluat una metodologia basada en la microextracció en fase sòlida (SPME) i la cromatografia de gasos per a l'anàlisi conjunta de 20 compostos relacionats amb desviacions sensorials en macerats de suro. L'aplicació d'aquest mètode a mostres reals de suro amb marcats

defectes, proporcionades per empreses sureres empordaneses, ha posat de manifest la presència de TCA i guaiacol en la majoria d'elles. Aquest proporciona una eina d'anàlisi útil i ràpida per a la indústria surera i els cellers tot permetent detectar la presència de defectes en el suro i proporciona una eina de treball objectiva per a la classificació de taps, útil com a complement de l'anàlisi sensorial per a les empreses sureres. L'estudi dels processos de transformació i aparició de males olors en suro no pot obviar-ne el seu origen i, per tant, és necessària l'anàlisi dels microorganismes potencialment responsables d'aquesta activitat com a complement als mètodes químics d'anàlisi. Amb aquesta finalitat s'ha utilitzat un mètode per a l'estudi de la diversitat de fongs i bacteris en mostres de suro basat en l'estudi de marcadors genètics mitjançant l'anàlisi en gradients electroforètics desnaturalitzants. S'han utilitzat per a l'estudi tres classes sensorials de taps i discs. S'han analitzat dos tipus de mostres, discs de suro i taps de cava, com a representació d'una etapa intermèdia i final del procés de fabricació de taps, respectivament. Algunes d'aquestes mostres procedien de sureres de l'Empordà. Per últim s'ha avaluat la capacitat de producció de defectes sensorials per microorganismes aïllats de suro utilitzant tècniques olfactomètriques. Es van aïllar soques de llevats, fongs filamentosos i bacteris de mostres de suro classificat com a defectuós sensorialment i es va estudiar la capacitat dels microorganismes aïllats de desenvolupar compostos causants de defectes sensorials en tres matrius de suro diferents (granulat de suro, taps aglomerats i taps naturals).

DETECCIÓ D'ARBOVIRUS EN VECTORS A ESPANYA

Carlos Aranda Pallero

Director: Dr. Joaquim Castellà i Espuny.
Universitat Autònoma de Barcelona.

Departament: Departament de Sanitat i Anatomia Animals.

Data de defensa: 30-06-2010.

Format de la tesi: Compendi d'articles.
Quatre articles publicats ja en revistes científiques internacionals en anglès.
Resum, introducció, resultats i discussió general en català.

Entre els anys 2001 i 2005 es van capturar i analitzar 72.895 femelles de mosquits (*Diptera: Culicidae*) i 6.871 de flebòtoms (*Diptera: Psychodidae*) amb l'objectiu de detectar la presència de genoma d'arbovirus als Aiguamolls de l'Empordà, Barcelona (delta del Llobregat), Tarragona (delta de l'Ebre) i Huelva (maresmes de Doñana). Els insectes es van agrupar en *pools* (grup de dades) segons la data de captura, la localitat i l'espècie. Els culícids es van agrupar en 4.723 *pools* i pertanyien a 20 espècies dels gèneres *Anopheles*, *Aedes*, *Ochlerotatus*, *Culex*, *Culiseta*, *Coquillettidia* i *Uranotaenia* i els flebòtoms es van agrupar en 236 *pools* com a tals. Mentre es duia a terme l'estudi, es va detectar l'espècie invasora del mosquit tigre (*Aedes albopictus*) per primera vegada a Espanya, concretament a Sant Cugat del Vallès, durant l'estiu del 2004. Aquesta és la primera notificació de l'espècie esmentada a la península Ibèrica. L'espècie de culícid més abundant va ser *Ochlerotatus caspius* (40,9%), seguida de *Culex pipiens* (32,3%), *Culex theileri* (10,9%), *Anopheles atroparvus* (6,6%), i *Culex modestus* (4,6%).

Es van analitzar homogenats dels vectors per detectar directament ARN d'arbovirus dels gèneres *Alphavirus*, *Flavivirus* i *Phlebovirus*. No s'ha trobat ARN d'arbovirus patògens coneguts. En el cas dels mosquits, 111 *pools* van ser positius a *Flavivirus*, l'únic gènere detectat en aquest grup taxonòmic. Les seqüències de *Flavivirus* identificades són diferents de qualsevol *Flavivirus* de mosquit conegut i majoritàriament properes al virus *Kamiti River* (KRV) o al virus *cell fusing agent* (CFA), excepte en dos *pools* d'Andalusia que es troben properes al grup de virus transmesos per artròpodes.

En el cas dels flebòtoms, 10 *pools* (9 dels quals de Barcelona) van donar positiu a *Flavivirus* semblants a *Culex Flavivirus* (CxFV). És la primera vegada que es troba genoma d'aquest gènere en flebòtoms de fora de l'Àfrica. En 8 *pools* de Barcelona es va trobar un *Phlebovirus* similar al complex Nàpols i al virus Massilia.

Cal assenyalar que en el cas d'alguns mosquits, en especial en mostres dels gèneres *Aedes* i *Ochlerotatus*, el genoma detectat probablement eren seqüències d'ADN integrades en el genoma dels mosquits. Aquest fet l'han observat recentment altres autors.

XARXES TRÒFIQUES EN LLACUNES COSTANERES MEDITERRÀNIES

Jordi Compte Ciurana

Directors: Dra. Stephania Gascón Garcia i Dr. Dani Boix Masafret. Universitat de Girona.

Departament: Institut d'Ecologia Aquàtica.

Data de defensa: 21-7-2010.

Format de la tesi: Relligat de cinc articles científics en anglès amb una introducció

i una discussió general del treball. També conté un resum i unes conclusions en anglès, castellà i català.

La tesi doctoral és un treball d'investigació sobre el funcionament de les xarxes tròfiques que s'estableixen en llacunes costaneres mediterrànies. Té com a objectiu estudiar les estratègies alimentàries i el control que exerceixen els depredadors sobre la comunitat aquàtica d'aquest tipus de llacunes. Està dividida en dos blocs. En el primer, s'estudia el funcionament de les llacunes amb absència de depredadors. En el segon bloc, s'investiga el control dels grans depredadors (*top-predators*) aquàtics com el fartet (*Aphanius iberus*) o una medusa (*Odessia maeotica*), sobre la comunitat d'aquests ambients. Per fer l'estudi s'ha utilitzat com a model llacunes dels Aiguamolls de l'Alt i Baix Empordà. En el primer bloc, es descriu que la segregació de l'aliment entre els estadis de desenvolupament de l'espècie dominant del zooplàncton és una estratègia per evitar la competència intraespecífica quan el recurs és limitant, situació molt típica en aquest tipus de llacuna. En el segon bloc, es troba que els depredadors d'aquests ambients tenen un gran control de la comunitat mitjançant dues possibles estratègies. Per una banda, les meduses tenen un creixement ràpid i una taxa d'alimentació elevada que produeix una eliminació de tot el zooplàncton de la llacuna. En canvi, quan la llacuna és dominada pels peixos com el fartet, aquest produeix una cascada tròfica i incrementa i disminueix diferents espècies del plàncton.

TREBALLS DE FI DE CARRERA

ESTUDI DE LA PROBLEMÀTICA DE TERBOLESA DE L'ESTANY DEL CORTALET

Daniel Marín Checa, Raul Requena Pelegrina i Antonio Serrano Aguilar

Tutors: Dr. Xavier Quintana i Dr. Daniel Boix. Universitat de Girona.

Departament: Departament de Sanitat i Anatomia Animals.

Data de defensa: 4-06-2010.

Es va detectar un problema de terbolesa de les aigües de l'estany del Cortalet del Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà. El sòl d'aquest estany és de tipus sòdic (és a dir, ric amb sals de sodi atesa la seva proximitat al mar) el qual sol ser de fàcil desestructuració a causa de l'acció dispersant del sodi. Alguns estudis demostren que la vegetació actua com a agent estructurador d'aquest sòl i dóna estabilitat al sediment, ja que les arrels són capaces de fixar-lo i mantenir-lo. Segons això, podria ser que l'origen de la terbolesa de l'aigua fos a causa d'aquesta acció dispersant del sodi en sòls mancats de vegetació. Així doncs, per analitzar si aquesta és la causa de la terbolesa, es va dur a terme un assaig experimental *in situ* de les causes físiques de la terbolesa de l'aigua, on es va tractat d'aïllar una zona amb vegetació, d'una sense vegetació. Els resultats varen mostrar que la terbolesa era major a les zones vegetades i descartaren la hipòtesi que l'acció dispersa el sediment en sòls mancats de vegetació. Tanmateix, els resultats suggereixen que les causes de la terbolesa podrien ser d'origen biològic; es varen trobar diferències entre la producció primària planctònica generada pel fitoplàncton, i la bentònica, generada per la biomassa algal.

PLA DE GESTIÓ DE L'ILLA DE PORTLLIGAT I DIAGNOSI DE FLORA A LA BADIA

Fran Gómez Molina, Sergi Prunell i Comas, Pau Sabaté i Sabaté i Sílvia Salvadó i Tarragó

Tutor tècnic: Dr. Joan Font i Garcia. Universitat de Girona.

Tutor docent: Dr. Emili Mató i Palós. Universitat de Girona.

Data de defensa: 30-07-2010.

Les invasions biològiques, a causa de la introducció d'espècies exòtiques al medi, representen una pèrdua de la qualitat ecològica i paisatgística del nostre entorn. A l'Alt Empordà, l'illa de Portlligat representa un clar exemple de les conseqüències que la flora invasora pot comportar a primera línia de costa. El gran recobriment que ocupa el bàlsam (*Carpobrotus sp.*) ha provocat una disminució de la riquesa i composició florística, posant en perill algunes espècies de gran interès com *Limonium sp* i *Armeria ruscinonensis*. Des de 2004, la Diputació de Girona, propietària de l'espai, porta a terme actuacions per eradicar aquesta espècie invasora. En aquest treball de final de carrera, mitjançant un conveni de col·laboració amb la Diputació, s'ha redactat un Pla de Gestió per aplicar durant els propers cinc anys. Aquest pla representa l'eina necessària per poder retornar l'espai al seu estat ecològic òptim i regular-ne l'ús públic. Paral·lelament a aquest Pla de Gestió, també s'ha realitzat una cartografia detallada sobre la distribució de la flora al·lòctona i autòctona de la badia de Portlligat per avaluar l'impacte que la flora exòtica provoca a l'espai, donant com a resultat els nuclis urbans i els respectius enjardinaments com els punts amb major concentració de flora exòtica.

DIAGNOSI DE L'ESTAT DE CONSERVACIÓ DEL FARTET (*APHANIUS IBERUS*) AL BAIX TER I PROPOSTES DE MESURES PER A LA SEVA GESTIÓ

Xavier Amargant Cumbriu i Antoni Gifreu Font

Tutor: Dr. Lluís Zamora. Universitat de Girona.

Data de defensa: 7-09-2010.

L'àrea d'estudi on s'ha dut a terme el projecte es localitza a la Pletera, concretament a la bassa Fra Ramon, i a les tres llacunes creades artificialment, situades a l'Estartit, dins el municipi de Torroella de Montgrí (Baix Empordà). D'aquí n'han estat extretes totes les mostres per a l'elaboració d'experiments basats en l'efecte de la salinitat sobre el fartet (*Aphanius iberus*) i la gambúsia (*Gambusia holbrooki*). Per realitzar el projecte s'han capturat un total de 2.733 individus, 1.372 dels quals han estat fartets, 1.261 gambúsies, 70 anguilles (*Anguilla anguilla*) i 30 gòbit de sorra (*Pomatoschistus microps*), a més a més d'altres espècies. Les gambúsies i els fartets han estat mesurats i sexuats, elaborant així unes taules per a la diagnosi del fartet (*Aphanius iberus*) a l'àrea d'estudi. Gràcies a l'elaboració d'aquest projecte, s'ha determinat que la tècnica òptima per a la captura de fartets és la de les nanses; també s'ha vist la posició que ocupa aquesta espècie a les basses i la que ocupa la seva principal competidora, la gambúsia. S'ha constatat que la vegetació juga un paper molt important per l'espècie estudiada, sobretot la *Ruppia sp.* que atorga refugi als fartets immadurs. La simulació dels experiments ha servit per veure com afecten fenò-

mens com les llevantades a les dues espècies en competència, i la importància que tenen els canvis de conductivitat (produïda bàsicament pels canvis en la de salinitat) en el medi, especialment per a la conservació del fartet, ja que s'hi adapta molt millor que la gambúsia.

HISTÒRIA

ELS MOLINS I LES SALINES DE CASTELLÓ D'EMPÚRIES AL SEGLE XIV. LA MÒLTA DE CEREALS, EL BATANATGE DE TEIXITS I L'OBTENCIÓ DE SAL EN UNA VILA CATALANA BAIXMEDIEVAL

J. M. Gironella

Barcelona, Fundació Noguera, 2010. 349 p.

Fins fa relativament pocs anys, la història de Castelló d'Empúries tenia dos noms: Albert Compte i Miquel Pujol. Ells han estat els que en els darrers quaranta anys, i més, s'han dedicat a treballar la documentació de la vila, després que hi haguessin fet incursions els Montsalvate i Fossas, Pelayo Negre Pastell o Jaume Marquès Casanovas, sense oblidar les pàgines que hi va dedicar Pella i Forgas. Anna M. Puig i Albert Riera, sobretot des de l'arqueologia, han fet de pont entre aquells historiadors i els que, sortosament, ara han fet de la vila de Castelló d'Empúries i el comtat el centre de les seves recerques. L'historiador americà Stephen Bensch, després d'uns quants sojorns gironins a començaments d'estiu, està treballant en els primers anys del comtat d'Empúries i ja ha publicat alguns resultats de les seves re-

cerques. Anthony Pinto, deixeble de Ch. Guilleré, ha apuntat, a partir dels fons de l'Arxiu Històric de Girona (AHG), aspectes de la vila i la ruralitat castellanina de la baixa edat mitjana. Encara més recentment, Jordi Canet tornava a editar la *Rúbrica dels Privilegis de Castelló*, 2009, i el grup que estudia la fiscalitat en les viles medievals catalanes entorn de M. Sánchez al CSIC ha començat a publicar els seus resultats en relació amb Castelló, a càrrec d'Albert Martí. També, a partir d'algunes cates, poques, en els protocols notarials, s'hi refereix Víctor Farías en el llibre *El mas i la vila a la Catalunya medieval*, 2010, llibre que tracta, entre d'altres, en breus pinzellades, de molins i de salines, però el que en diu, a la vista del llibre de Josep M. Gironella, és poc, insuficient i limitat a massa pocs protocols notarials. No sé si l'observació que podem fer per Castelló es pot estendre a les altres viles de què parla: Figueres, Peralada, Torroella de Montgrí, etc. Pels segles XVI i XVII, Josep Colls centra els seus estudis que l'han de portar a la tesi doctoral en el procés de ruralització de l'economia castellanina i comtal. I, hi ha, encara, el projecte de l'estudi dels cortals que arrenca de l'edat mitjana.

Els estudis de la vila medieval de Castelló viuen, doncs, un especial moment d'interès. Prova d'això és que en aquest volum hi ha dos estudis inèdits: un, d'Albert Martí, que demostra les dificultats de la vila durant una crisi frumentària i les actuacions protagonitzades per la universitat per fer-hi front i un altre, del mateix Josep Maria Gironella, sobre un projecte de construcció no reeixit d'un palau comtal.

El llibre de Josep Maria Gironella se centra en dues activitats importants de la

vila de Castelló en el segle XIV derivades del treball dels molins i les salines. El seu estudi analitza els aspectes jurídics i de propietat entorn molins i salines, els aspectes contractuals, econòmics i organitzatius entorn l'administració i la gestió del treball de la molinaria i la salinaria, i també els aspectes tècnics derivats de la tecnologia i el seu funcionament.

Tot això ho fa amb l'anàlisi exhaustiva de la documentació comtal, la de l'Arxiu comtal d'Empúries, que treballa a partir dels fotogrames del fons Medinaceli, i d'un exhaustiu (i no pas puntual i limitat, com acostuma a passar massa vegades) buidat dels protocols de les notaries castellanines dipositades a l'AHG.

L'objecte d'estudi comença amb l'estratègia de l'infant Pere d'Aragó, comte d'Empúries i de Ribagorça, el primer dels fills del rei Jaume II d'Aragó, que accedeix al títol comtal d'Empúries el 1325 i que es troba al davant del comtat fins el 1342, quan permuta el comtat d'Empúries amb el seu germà Ramon Berenguer pel comtat de Prades. Entre 1325 i 1342 porta a terme dues actuacions decisives i de gran transcendència que són l'objecte d'estudi d'aquest llibre:

– En arribar al comtat decideix la construcció d'un rec del molí que des de Vilanova passaria pel Nord de la vila castellanina, i també, gairebé paral·lel al traçat de la Muga, i que canviaria del tot la molinaria a la vila. Amb aquest nou rec del molí traslladava la que havia estat fins llavors una pràctica de la molinaria en mans particulars (domini útil i domini directe) per fer-la dependre directament de la casa comtal. El 25 de juny de 1331, per compensar els propietaris de molins situats a les ribes de la Muga, els concedia uns censos a perpe-

tuïtat sobre els nous molins que havia fet construir: el cens equivalia al que redevien anualment els molins. Abans de 1331, el comte d'Empúries tenia un molí dels deu que hi havia entre Vilanova i el mar. A partir de 1336, els molins de Castelló només eren del comte.

– L'altra acció té a veure amb les salines. El 1339, el comte compra el domini útil de totes les salines de Castelló i el dret d'explotació dels salners. El domini directe es manté en mans dels seus titulars. L'adquisició es fa semblant a la dels molins: la compra es fa amb el pagament d'un cens anual que era el que redevien a aquells anys cada salner.

Amb anterioritat a l'any 1331, els molins estaven situats al costat mateix de la Muga. Amb les crescudes del riu, les mugades, les rescloses i els molins quedaven malmesos. La construcció a un centenar de metres de Vilanova de la Muga d'un rec permet canalitzar l'aigua i evita les mugades, però acaba amb una activitat particular important i imprescindible a la vila: els molins de gra i del batanatge de draps, activitat econòmica important, pel que sabem d'altres treballs a la vila. L'autor ens ho explica perquè el comte d'Empúries tenia el domini eminent de l'aigua en el darrer tram de la Muga. Tenia el domini i la jurisdicció sobre les aigües dolces del comtat. Era una regalia del comte, com encara es recorda en el segle XVII.

Què és una regalia? La definició més precisa de regalia la trobem a Víctor Ferro, *El Dret Públic català*, pàg. 35, quan cita, de Ripoll, *Regalium tractatus*, de 1673, que són "els drets que pertocquen a l'emperador, el rei o al senyor suprem que no reconeix superior", és a dir, el sobirà. Però de regalies n'hi ha de quatre

tipus: les que el rei ha d'exercir personalment; les que les exerceix a través de delegats; les concessibles cumulativament, el sobirà concorre amb l'inferior i les concessibles privativament, les exerceix un altre i el rei no pot immiscir-se. Per tant, ens trobaríem en la segona o la quarta de les regalies. D'altra banda, però, l'usatge 72, convertit en llei diu "Stradas e vies públicas, e ayguas corrents ... són de las potestats [comtes de Barcelona], ... mas que tots temps sien a empriu [*emparamentum*, *ad emparamentum*, dret d'ús] de lurs pobles [entès per veïns del lloc]". Louis Assier-Andrieu dedica un estudi a aquest usatge a *Le peuple et la loi*, 1987, aplicat als comtats després de 1659.

La qüestió és que el comte d'Empúries, basant-se en el poder jurisdiccional que té en el comtat, exerceix la regalia sobre les aigües i pot construir un rec amb l'aigua del qual pot moure els seus molins. I no sols això, perquè no es tracta només que els pugui construir, és que exerceix un altre dret, derivat de la jurisdicció, que és el dret de destret, "la facultat d'obligar els veïns a servir-se del molí, el forn, la fleca ... de destret (o distret) – dit també per això "forçats"..." (Víctor Ferro, pàg. 142, nota 25). En el cas de Castelló sembla haver-se donat amb aquesta operació, a més del destret, "la d'impedir que es posés un altre establiment d'aquesta mena al mateix terme". Així, doncs, molí de destret i molins exclusius del comte, prèvia compensació als titulars, noblesa del comtat i institucions eclesiàstiques, compensats amb un cens perpetu. A partir d'aquesta acció, el comte d'Empúries controla la producció molinera a la vila, tant la moltura, com el batanatge, i

també controla la producció i la comercialització de la sal, de la qual també en té l'exclusivitat, sense que hi pugui haver competència de cap mena.

L'autor, amb documentació exhaustiva i concloent, ens aporta dades i més dades, que presenta en multitud de taules, extretes dels fons notariaus, que tradueixen l'activitat molinera a Castelló. Diferencia, clarament, les modalitats d'explotació abans i després de 1331. Amb anterioritat a 1331, els molins eren arrendats pels seus propietaris. Els quals percebién dos drets sobre la moltura dels grans: el dret de mólta (un percentatge sobre el gra mólta) i el dret de bolfa (1/60 del gra mólta), que corresponia a les feines de tragí. La universitat de Castelló, des de 1327, tenia el dret del pes del gra i de la farina, pel qual s'havia de pesar el gra i després la farina. Imposició que havia de ser pagada, els ingressos de la qual, a mitges, es repartien la universitat i el comte. Era una mesura de control de la molinaria. Constatada que els molins bladers eren dins els murs de la vila de Castelló i en canvi els drapers estaven situats fora de Castelló. Apunta diferents possibilitats per explicar la diferent ubicació: concentració de població, exercici de la paraireria amb major llibertat fora de Castelló... Després de 1331, la gestió, l'explotació i la contractació de personal per als molins era centralitzada en la batllia dels molins. El batlle dels molins tenia cura de la contractació dels moliners, dels traginers, del mestre de molins (encarregat del manteniment dels molins, sobretot del que feia referència al treball de la fusta) i també dels resclosers. Tenia cura de tota l'activitat relacionada amb la molinaria i també del control dels ingressos

que no variaven: el dret de moltura i el dret de bolfa.

Les salines de Castelló se situen al sud de l'estany, amb tot un entramat de recs i llacunes, sínies per extreure l'aigua i eres on era embassada l'aigua salada en espera de la seva evaporació. La temporada dels saliners comença el mes d'abril i dura fins al 29 de setembre, diada de Sant Miquel. Amb anterioritat a 1339, l'explotació dels salners (nom que reben les diferents instal·lacions dedicades a l'obtenció de sal) anava a càrrec de particulars, els quals havien de portar a terme les activitats de producció de sal i vendre-la, a preu fixat, a la gabella de la sal, que era exclusiva del comte, que portava a terme la comercialització a través de les seves botigues a Castelló i Roses. Després de 1339, l'explotació i la comercialització de la sal passa per dues etapes. De 1339 a 1349, la producció de sal és traspasada a saliners (el que té cura dels salners) i pouaters (els que tenen cura de la inundació amb les sínies, que controlen el bestiar que mou les rodes) a través de contractes d'arrendament, amb l'obligació de portar la producció a la gabella de la sal. A partir de 1349, com en el cas dels molins, es passa a una administració directa comtal. L'administrador és el batlle de la gabella que assumeix el control i la gestió de la producció i la comercialització de la sal a les botigues de Castelló, Roses i Cadaqués.

El llibre acaba amb una secció de documents on trobem 46 registres de documents, cinc documents transcrits en la seva integritat, i uns quadres que no apareixen reflectits en l'interior del text de gran interès, especialment, els preus del blat i de l'ordi, a partir de preus de venda

documentats, a la primera meitat del segle XIV, que encara que no presentin una sèrie continuada, sí que mostren una marcada tendència. I també, amb una major exhaustivitat, els preus del gra i de l'ordi entre 1371 i 1374, a partir dels llibres de registre del batlle dels molins. I un darrer quadre de les compres de moles per als molins comtals de 1331 a 1443, amb els preus i la procedència, amb una especial presència de moles de Peratallada i en menor mesura de Canapost que semblen apuntar una certa especialització d'aquestes poblacions.

L'estratègia del comte d'Empúries sembla coincidir en alguns aspectes amb la que Pere Ortí ha presentat per Barcelona en allò que fa referència a la centralització de la gestió i l'administració dels molins entorn de la batllia. Pot atribuir-se al comte i els seus consellers que aquesta gestió fos traslladada a Castelló. Sembla un intent per tenir o recuperar el control d'unes rendes importants derivades de l'exercici de la jurisdicció. Una jurisdicció que, en aquest cas, té un marcat caràcter econòmic: control de la producció de manera indirecta a través de la mòlta dels cereals i que permet al comte accedir a una part de la producció bladera a través del dret de mòlta, ja que, com explica Elvis Mallorquí, en el seu estudi del *Llibre Verd del bisbe de Girona* de 1362, no participa del delme (de fet, només percep delme del peix de l'estany). No tenim tan clar quina és l'estratègia darrere els molins drapers: també el control de la producció? En canvi, en matèria de producció de sal sembla haver-se seguit la mateixa estratègia que en els molins bladers: la comercialització ja estava assegurada, ara es feia un pas més per controlar la producció.

Pot semblar sorprenent, per altra part, aquesta activitat adquisitiva per part del comte d'Empúries en un moment en què la casa comtal catalana s'anava desprenent, en forma de vendes a carta de gràcia, de part del patrimoni reial, entre altres de la jurisdicció de viles i llocs. Contràriament, la casa d'Empúries aprofita la jurisdicció per assegurar unes rendes. És un aspecte a remarcar, en el segle XIV, la diferent dinàmica comtal (que es desprèn de patrimoni), mentre els barons, com el comte d'Empúries, asseguren rendes, i el bisbe de Girona, per posar un altre exemple, vol cobrar lluïmes dels delmes alienats. També ens hauríem de preguntar, en quin moment, si és que va ser així, el comte d'Empúries havia fet les concessions per establir molins a particulars. En el cas dels salners, potser mai no havia tingut el domini útil, en tenia prou amb el control de la comercialització. Són qüestions que suggereix la lectura.

Aquest llibre, resultat d'un ingent i exhaustiu treball de recerca, és només un treball de doctorat. De seguir en aquesta línia, podrem tenir una tesi doctoral que haurà de situar la vila de Castelló entre les viles baixmedievales catalanes. Sens dubte hi ha molta feina a fer, però pel que ha demostrat en aquest llibre tenim moltes expectatives i esperarem, de manera pacient, que aquest treball arribi a la seva fi. No cal tenir pressa.

En últim terme, cal felicitar la Fundació Noguera per la feina que estan fent. La col·lecció estudis, en la qual ha estat publicat aquest llibre, és una referència prestigiosa en l'edició de textos històrics en llengua catalana. El llibre que es presenta va ser premiat amb la Beca notari Raimon Noguera d'Història Medieval el 2008.

Pere Gifre Ribas

LA GUERRA DEL FRANCÈS A L'EMPORDÀ

• G. Barnosell (coord.)

La Guerra del Francès a les comarques gironines, 1808-1814, Girona, Patronat Francisc Eiximenis i Diputació de Girona, 2010. 230 p.

• L. Serrano i A. Pons

Afrancesats i guerrillers: revolució a la regió de Girona (1808-1814), Girona, Diputació de Girona, Col·lecció Francisc Eiximenis, 12, 2010. 246 p.

• F.X. Morales i J. Bohigas

Girona, 1808-1809. Setges, guerra i societat a la Catalunya del nord-est, Girona, Diputació de Girona, Col·lecció Francisc Eiximenis, 11, 2010. 161 p.

• G. Segura i E. Sanz (coord.)

Álvarez de Castro y su tiempo / i el seu temps (1749-1810), Madrid, Ministerio de Defensa, 2010. 187 p.

• G. Segura i E. Sanz (coord.)

La guerra de mossèn Rovira. La sorpresa de Figueres (1811), Madrid, Ministerio de Defensa, 2011. 236 p.

Les publicacions recents sobre la Guerra del Francès estan ampliant enormement els coneixements que teníem sobre el conflicte, i estan canviant, també, la nostra manera d'entendre'l. Cinc llibres diferents, publicats recentment, fan contribucions molt rellevants sobre aquesta guerra, tant en el conjunt de les comarques gironines, com més concretament a l'Alt Empordà.

Com a catàleg de l'exposició itinerant "La Guerra del Francès a les comarques gironines" (que recorre com el seu nom indica les nostres comarques) la Diputació de Girona ha publicat *La Guerra del Francès a les comarques gironines*,

1808-1814, que he coordinat jo mateix. El llibre, que compta amb un pròleg de Josep Fontana, té una primera part amb capítols dedicats a les diferents comarques. El dedicat a l'Alt Empordà l'ha escrit Lluís Serrano i repassa els principals fets esdeinguts a la comarca, amb especial atenció al setge de Roses i a la Rovirada —la presa del castell de Sant Ferran per part de Francisco Rovira l'abril de 1811. També hi trobareu informació sobre la Junta Corregimental de Figueres i sobre les institucions franceses. La segona part del llibre és dedicada a un conjunt de temes rellevants en el conjunt de les comarques, que van des de les operacions militars a l'administració francesa, passant per la vida al camp o la importància de la religió. Hi trobareu múltiples referències a esdeveniments i llocs de l'Alt Empordà (Roses, Sant Ferran o Figueres) i, sobretot, els contextos imprescindibles per entendre aquests fets.

Al mateix Lluís Serrano i a l'Albert Pons es deu el segon llibre que comentem: *Afrancesats i guerrillers: revolució a la regió de Girona*. Hi trobareu un conjunt de biografies de personatges de l'època que permeten una molt bona aproximació a aspectes claus de la història política de la guerra del francès: formes de mobilització per a la guerra, ideologies de combat i de col·laboració, orígens socials i culturals dels personatges estudiats, atzars i detalls per a penetrar en aquest "país estrany" que és el passat. Biografies, per exemple, com la de Juan Clarós (fill d'un figuerenc), que ja s'havia distingit a la Guerra Gran, tenia prou recursos per pagar personalment a bona part dels seus homes i prou seguretat en la seva posició per en-

frontar-se al Marqués de Campoverde, capità general de Catalunya, el qual considerava que Clarós i altres eren "*sugetos de espíritu inquieto y revoltoso*" que "*por el increíble ascendiente que tienen sobre el pueblo no es posible separarlos sin un ruidoso y acaso funesto resultado*". Clarós, en canvi, es considerava un fidel servidor del rei i de la pàtria, un prohom que complia amb el seu deure. Entre les altres biografies d'altempordanesos hi figuren també Narciso Gay, Juan Rimbau, Josef Garriga i Tomàs Puig. Resseguint les seves vides es pot comprovar la diversitat d'opcions dels que van viure la guerra (combatents els dos primers i afrancesats els dos darrers) i, com hi insistiré breument més tard, l'horitzó mental de tots plegats, que, sobretot en el cas dels opositors a la invasió, era enormement tradicional.

Un tercer llibre, no dedicat tampoc explícitament a l'Alt Empordà però important també per a la comarca, és el de Francesc Xavier Morales i Jordi Bohigas, *Girona, 1808-1809. Setges, guerra i societat a la Catalunya del nord-est*. Desfent-se dels mites sobre la suposada unanimitat de la revolta gironina i analitzant les forteses i febleses tant de l'exèrcit imperial francès com de les tropes resistents, hi trobareu la primera anàlisi consistent que es fa sobre les conseqüències que els setges de Girona van tenir sobre les comarques veïnes. Per fer això s'analitza, primer, l'inici del conflicte i la revolta de Girona, i tot seguit les característiques dels exèrcits francès, espanyol i britànic que combateren a les comarques gironines. Hi trobareu la complexitat ètnica d'aquests exèrcits, la importància de les tropes irregular (sometents i miquelets) en la defensa del territori, i el caràcter fonamental

que prengué la guerra de setges per al desenvolupament de la guerra –per més que Girona fos una fortalesa de segon ordre. Però aleshores es fa avinent que els setges no foren només les batalles al peu de les muralles de la ciutat o, com a molt, al seu pla, sinó que implicaren grans moviments de tropes –per encerclar o proveir la ciutat– i, una lluita aferrissada pel control del territori. I trobareu també en aquest llibre sòlides aportacions a l'anàlisi de les conseqüències de tot plegat sobre la població de les comarques, amb avaluacions sobre el cost humà del conflicte, tant a nivell de poblacions concretes com en el conjunt del corregiment.

En tots tres llibres hi trobareu també les veus del passat, tant pel que fa a les elaboracions ideològiques del període com a l'experiència de la guerra i el patiment de bona part de la població. Unes veus del passat ben explicades, ben contextualitzades perquè el temps que ha passat ens dificulta molt sovint la seva comprensió. En podem donar un parell d'exemples. El primer, un testimoni que mostra l'univers mental d'aquells combatents, tan allunyats de nosaltres: *“Mas si una fortuna adversa y la prepotencia de las fuerzas enemigas hubiesen trocado la suerte, y los defensores de la Plaza, como igualmente sus vecinos, hubiesen sido víctimas infelices sacrificadas en las aras de sus valor y patriotismo a los duros golpes del cortante acero de los asaltantes, (...) habrían hallado una muerte mucho más gloriosa que sus anteriores triunfos. Así lo afirma San Ambrosio del insigne macabeo Jonatás, quien con solo 800 combatientes atacó a 20.000 del ejército de Demetrio (...)”*. I és que vells mites com el relat bíblic dels Macabeus eren sovint decisius per a les modernes

idees de nació o de llibertat. El segon, la violència francesa soferta per les poblacions gironines: “lo die 11 agost de 1808 a las set del mati vingueren los francesos á sacajar la vila (...) cremaren lo cansell de la iglésia (...) Espanyaren lo sacrari (...) Mataren á tres personas, muchas bestias, y ho varen sacajar tot”.

Els catàlegs de dues exposicions organitzades al castell de Sant Ferran també fan aportacions al tema que ens ocupa. En el catàleg de la dedicada a Álvarez de Castro, hi trobareu les idees del militar que va defensar durant set llargs mesos la ciutat de Girona en el setge de 1809 que tantes repercussions va tenir a totes les comarques de Girona. I també tot l'afer de la seva mort al castell de Sant Ferran, sense les versions mitificadores que en altres moments s'han divulgat. També hi trobareu un article sobre el ric fons documental del Castell de Peralada. En el catàleg de l'exposició dedicada a Francisco Rovira, hi trobareu una bona anàlisi de la ja esmentada Rovirada, de com es va produir, de la importància estratègica del castell i de les repercussions, reals i mítiques, de la seva presa. I també de les formes d'organització militar que la feren possible. Si com deia abans, les idees més tradicionals eren sovint les que tenien en ment els combatents, el cas de Rovira, un eclesiàstic, n'és un bon exemple. Rovira, beneficiat del monestir de Sant Esteve de Banyoles, va ser una peça clau de l'aixecament antifrancès de Banyoles, va combatre durant tota la guerra, i va fer carrera militar arribant al grau de brigadier i actuant com a mariscal habitat. Per a ell, la lluita pel rei i la pàtria era indissociable de la lluita per la “santa religió”.

Genís Barnosell

LA GUERRA DE MOSSÈN ROVIRA. LA SORPRESA DE FIGUERES (1811)

Germán Segura i Enrique Sanz (coord.)
Madrid, Ministerio de Defensa, 2011.

Francisco Rovira Sala, el doctor Rovira, beneficiat de Sant Esteve de Banyoles i fill de Sant Miquel de Campmajor fou un dels capitosts o cabdills que dirigiren la insurrecció i guerra contra els francesos a la regió de Girona, a partir del juny de 1808. Defensor de la *justa causa*, volem dir el “*Rey, la Patria y la Religión*”, va fer certa carrera militar –fins al grau de brigadier– i com a coronel fou un dels artífexs de la recuperació el 1811, de mans dels soldats imperials, de la fortalesa de Sant Ferran, una posició estratègica de primer ordre dins el tauler militar de la guerra napoleònica. Aquest cop de mà, batejat com la Rovirada, fou un fet d’armes celebrat pels mateixos protagonistes històrics i qualificat com una gesta i un fet gloriós.

Els historiadors posteriors, situats dins les coordenades polítiques i culturals de l’estat nacional espanyol, llegiren el fet des d’òptiques liberals, nacionalcatòliques o nacionalistes espanyoles que caracteritzaren els diferents períodes històrics. Aquests prismes donaren visions i interpretacions distorsionades i desenfocades per analitzar la història a través de codis i lògiques des d’aquells presents, sigui per falta de professionalitat, coherència o per satisfer uns determinats interessos polítics.

Potser no caldria fer escarafalls patrioters de les victòries militars espanyoles, ni posar-se pedres al fetge perquè segons Narcís Gay –un altre dels cabdills sollevats– els figuerencs de 1808 es revelaren contra els francesos al

crit de “*Viva la Religión, viva Fernando VII, viva España y muera su tirano*”. Només cal explicar-ho, sense intervenir-hi, simplement intentar d’entendre les lògiques, els anhels i les concepcions polítiques del moment pretèrit, percepcions molt diferents a les del present. Aquest fet, l’explicació anacrònica, és un dels grans problemes de les posicions i interpretacions històriques del nacionalisme, sigui espanyol o català.

El catàleg que venim a ressenyar correspon a l’exposició del mateix títol que s’ha portat a cap a la sala Martín Zermelo del castell de Sant Ferran de Figueres, entre el 8 d’abril i el 12 de juny de 2011. Es tracta d’una obra coordinada per Germán Segura i Enrique Sanz. Segura, el comissari de la mostra que adverteix dels anacronismes, ha pogut estructurar el que és un compendi singular sobre la figura de mossèn Rovira i la Rovirada. Singular, per reunir en un mateix llibre una nòmina d’autors procedents de diferents universos culturals, siguin els autors procedents del món acadèmic o universitari o els autors militars, provinents dels exèrcits espanyols i l’*armé* francesa. Aquest seria un dels mèrits d’una obra que aglutina i dóna visions diverses, i des d’àmbits diferents, sobre diferents aspectes d’un mateix personatge i fet històric. Hi trobem des de la historiografia, les corts de Cadis, la guerra i la religió, l’església, els cossos militars, la iconografia i la simbologia, així com una crònica de l’acció militar, entre altres particularitats. El catàleg de 236 pàgines, editat pel Ministeri de Defensa, publica les col·laboracions en castellà i català (entendem que per satisfer les diferents sensibilitats lingüístiques), fet que fa l’obra més voluminosa.

Un altre dels punts rellevants són les il·lustracions utilitzades, entre les quals sobresurten els imprescindibles gravats de Langlois, ajudant de camp del mariscal francès Saint Cyr; o les entregues inèdites com el retrat de mossèn Rovira, localitzat al Museu del Prado i que il·lustra la portada; o l'estampa calcogràfica de Rovira, Campoverde i Martínez, localitzada a la Biblioteca Nacional de Madrid. Així mateix caldria destacar l'apèndix documental que permet llegir certa documentació original, impresa o manuscrita. El llibre, abans de la bibliografia de rigor, mostra una cronologia, uns gràfics o uns mapes. Una de les mancances o punt dèbil és que no s'acaba de veure l'impacte social i econòmic de la guerra sobre el territori i en especial de la Rovirada, objecte de commemoració i, en ocasions, de certa lloança, encara, de l'heroi. Un "heroi de la pàtria" que té dedicades vies públiques a Figueres, Banyoles o Sant Miquel de Campmajor. En el sentit exposat podríem citar una nova concepció epistemològica derivada de la *New Military History*, que té com a objecte l'estudi de l'impacte dels conflictes armats en espais geogràfics i cronològics concrets.

La inauguració de l'exposició fou acompanyada de representacions protagonitzades per diferents grups d'aficionats que disfressats d'època recreen fets històrics, bàsicament fets d'armes, en aquest cas la presa de possessió de Sant Ferran per Rovira. Aquestes recreacions de la guerra napoleònica han aparegut en els darrers anys al llarg de la geografia i poden ser qualificades, segons les diferents sensibilitats i cultures polítiques, com a diversió, esbargiment, suggestió per l'aproximació al passat, estímul per

la sociabilitat o, per contra, com apologia de la guerra i el militarisme, abominables, grotesques o *freakes*.

Paral·lelament, subvencionat pel Ministerio de Defensa i amb el suport d'algunes entitats i ajuntaments de la comarca, s'ha filmat, sota la direcció de Jaume Simón i Josep Puig, la pel·lícula amateur *La Rovirada 1811 – La Clau de la Victoria* que ha tingut la participació i producció dels Amics del Castell de Quermançó i Comtat d'Empúries i la contribució d'*Alma Cubrae*, un grup d'espectacles medievals, entre altres. El film, que s'estrenarà a l'octubre de 2011, en el Pre-Tràiler II, presenta Rovira, salvant les distàncies, com una mena de *Braveheart* català, en un exercici apologetic dels herois. Aquest entreteniment, però, com l'antecedent de *Simonet, el terror del francès* pot ser un canal vàlid i possible per l'aproximació a la història i, sens dubte, un acte de cohesió social, comunitària i de grup que algú en aquest sentit, i en petit comitè, ha batejat com a "pel·lícules de costellada". Així doncs, podríem afirmar que part de la nostra societat necessita herois, siguin personatges històrics mitificats o futbolistes d'èxit. Tot sigui per *divertimento* o per esbargiment d'una realitat complexa.

Complexes i diverses, a voltes polèmiques, són les opinions –que poden suscitar exposicions com la de referència– de diferents sensibilitats polítiques que poden anar des de la cultura de la pau fins a qüestions eminentment nacionalistes. Podríem arribar a veure o teoritzar l'exposició de Rovira com una operació CIMIC (*Civil Military Cooperation*)? Volem dir, la importància de la cooperació amb la població o l'element civil en escenaris de "conflicte" o de

recel cap a l'estament militar. Alguns ho podrien veure així, com una acció de seducció i de col·laboració en un territori, suposadament o parcialment, hostil. O potser és la representació d'una relativa i incipient normalitat democràtica?

Podríem afirmar, d'altra banda, que un dels rerefons del catàleg correspondria a un cert combat contra posicions culturals –pacifistes i antimilitaristes– d'una certa historiografia que en diverses ocasions ha presentat Sant Ferran com la “Bella inútil” (una expressió encunyada pels francesos), i que el catàleg i l'exposició –amb l'exemple de la Rovirada–, vénen a desmentir implícitament i categòricament realçant la importància històrica i geoestratègica d'un castell que en paraules de Rovira “*se cuenta por la quarta de primer orden entre las fortalezas que tiene la Europa*”. Aquest catàleg, sens dubte, afavoreix el debat, l'aprenentatge, la controvèrsia i la reflexió al voltant de molts aspectes de la societat del passat i del present i, especialment, constitueix un eco més de la Rovirada, un episodi en el qual els empordanesos foren els protagonistes.

Lluís Serrano

L'ABANS. FIGUERES. RECURR GRÀFIC 1875-1967

Enric Pujol i Jordi Roig

El Papiol, Efadós, 2009. 824 p.

Pot semblar que els projectes editorials per fascicles formen ja part del passat, que són fórmules de comercialització d'una altra època ja superada. Segura-

ment en part és cert, però no pas per a idees empresarials sòlides i amb una adequada tasca intel·lectual al darrere. Ho podem comprovar amb aquest recull gràfic d'un segle de vida figuerenca. La resposta fidel del públic durant tot un any de lliuraments setmanals als quioscos ha estat significativa i, posteriorment, la del volum complet i enquadrat que comentem encara l'ha incrementat.

La demanda de coneixement històric arrelat en la vida quotidiana existeix, especialment quan es tracta de reflexionar entorn d'un espai viscut i complex com és una ciutat i que genera un ampli lligam identitari i generacionalment transversal. Les imatges fotogràfiques com a fórmula narrativa de la història tenen un impacte en el públic que sovint, especialment des de plantejaments acadèmics, s'ignora oblidant la necessitat de la divulgació, fet que no necessàriament hauria d'implicar rebaixar els plantejaments i el rigor com han demostrat en aquest cas Enric Pujol i Jordi Roig. Tots sabem malauradament que no sempre és així, especialment en certa història local poc acurada en què text i il·lustració no tenen connexió. Però la línia editorial endegada des de fa anys per l'editorial Efadós amb una fórmula contrastada en més de seixanta municipis catalans, ens permet retrobar-nos, almenys en el cas figuerenc, amb un relat històric fonamentat en les imatges i acompanyat de la seva plena contextualització.

La selecció del material del llibre, tot i que no sempre ha estat fàcilment a l'abast, ens permet visualitzar la formació d'un espai urbà en creixement. La data d'inici del llibre es justifica cronològicament amb el moment en què es conce-

deix a Figueres el títol de ciutat, però qualsevol altre moment d'aquell darrer terç del segle XIX hauria tingut el seu sentit d'arrencada de la transformació de la ciutat i de la seva entrada en la modernitat. Una època de canvi transcendental que la pròpia aparició de la tècnica de la fotografia venia a certificar.

A part de la possibilitat de gaudir d'una mirada panoràmica de la Figueres de tot un segle, aquest recull gràfic ens permet reflexionar des d'un punt de vista historiogràfic la tasca de recerca que encara resta per fer a la ciutat. Algunes de ben urgents. Observar els diversos espais de sociabilitat, amb tota la variada gamma de persones que desfilen a les fotografies de cafès, casinos o clubs esportius ens hauria de fer comprendre la gran feina a realitzar en el futur immediat. Persones anònimes que durant el període fotografiat estan esdevenint també ciutadans i que lluiten per conservar-ne aquesta condició en diversos períodes foscos.

En el seu discurs, Pujol i Roig ens donen algunes pistes de com encaminar-nos en aquesta tasca. Tot i no ser el marc precís per fer-ho, ja que el llibre no deixa de ser un exercici de síntesi, el capítol dedicat al món de les escoles i de les acadèmies és una veritable interpretació i posada al dia de la història de l'educació de Figueres.

Hi ha llibres que pel seu abast cronològic, per la seva temàtica, pel seu èxit o per la implicació social que en comporta la seva elaboració, estan destinats a ser una referència. En l'àmbit figuerenc, aquest n'és un.

Albert Testart i Guri

100 ANYS DE LA SALLE A FIGUERES. HISTÒRIA, CELEBRACIÓ I TESTIMONIS

AA.DD.

Figueres, Impremta Aubert, La Salle de Figueres, 2011. 253 p.

D'uns anys ençà, la historiografia empordanesa ha augmentat considerablement amb un bon nombre de llibres que recullen la història d'escoles, bé sigui per commemorar alguna efemèride bé per plasmar algun projecte destacat.

Amb uns vuit-cents alumnes i un claustre de més d'una cinquantena de professionals dedicats al món de l'educació, l'any 2010, La Salle de Figueres va celebrar el seu centenari amb tot un seguit d'actes per donar valor i relleu a més de cent anys de tasca educativa. Com a cloenda i aprofitant la diada de St. Jordi d'enguany s'ha volgut culminar el projecte amb un llibre que engloba d'alguna manera tant la tasca docent com les múltiples activitats que s'han dut a terme durant l'any en què es va commemorar l'efemèride.

El llibre ha estat escrit a tres mans: mossèn Pere Font, professor jubilat i capellà del Col·legi; el germà Jesús Núñez, germà jubilat, i Jordi Coll, que forma part del claustre de professors de La Salle. El text està estructurat en tres parts ben diferenciades. La primera fa referència a les notes històriques i l'origen i establiment de la comunitat fundada per St. Joan Baptista de La Salle a Figueres provinent de Béziers l'any 1909. El Col·legi llavors era conegut com le Collège Hispano-Français de l'Immaculée Conception i es va inaugurar el primer de maig de l'any 1910.

És interessant la cronologia que els autors estableixen a l'inici d'aquest apartat per situar el lector i fer un repàs exhaustiu de l'evolució de la comunitat religiosa a la comarca. Així mateix també cal destacar els llistats dels germans que han format part de la comunitat educativa de La Salle a cada època, els càrrecs exercits i el seu destí posterior a la ciutat de Figueres. Finalment, el capítol clou amb el registre de tota la comunitat educativa actual classificada pels diferents estaments que ocupen. El text ressenya amb algunes pinzellades el pas per l'escola de personatges destacats com ara el pintor Salvador Dalí o l'actor Alfredo Landa.

La segona part fa un recorregut per totes les activitats que s'han anat desenvolupant al llarg del curs escolar 2009-10 amb motiu del centenari. Des de les conferències, actuacions musicals, misses, diades, sortides, festes de promocions, trobades d'exalumnes... i un llarg etcètera que plasmen el treball de tot un equip de professionals durant l'últim curs escolar a través d'una cronologia des de la Trobada de l'amistat fins al Projecte Solidari.

La tercera part la conformen un seguit de 22 testimonis d'antics alumnes, amics i simpatitzants de diferents èpoques que han passat per La Salle amb una fitxa que desgrana fets de la vida personal i professional de cadascun d'ells i un redactat sobre els records personals de La Salle. Tanca aquest capítol diferents opinions de mestres que a l'actualitat formen part del claustre de La Salle.

Un epíleg del germà Lluís Diuenge, antic alumne i antic provincial i l'apèndix, format per tots els retalls de premsa

apareguts durant l'últim curs escolar, tanca el volum.

Sens dubte es tracta d'un llibre ben editat, mida DIN-A 4 i documentat amb una profusió d'imatges a tot color que li donen un gran valor testimonial. Un llibre imprescindible per a conèixer la història i resseguir a Figueres el camí iniciat per la congregació dels germans sota la tutela de St. Joan Baptista de la Salle l'any 1909.

Rosa Maria Moret i Guillemet

ESPOLLA 1917

Joan Vergés i Pineda

Figueres, Puresa S.A, 2011. 270 p.

Joan Vergés, mestre de primària actualment jubilat, ha publicat la seva primera novel·la sobre un tema amb arrels històriques i familiars centrat a Espolla.

Espolla 1917 relata les vicissituds que haurà de passar en Pere Vergés Vila quan és acusat de l'assassinat del seu futur sogre, en Miquel Daniel Pagès. Un triangle amorós entre en Peret i la Caterina que acabarà amb la mort del pare d'aquesta i el trasbals general d'un petit poble on sembla que mai no passa res.

L'autor desgrana la història d'un crim real ocorregut fa gairebé cent anys i el contextualitza d'una manera fidedigna a l'entorn de l'època.

La història novel·lada dels personatges s'entrellaça constantment amb capítols més històrics de la comarca centrats bàsicament durant el procés de la Res-tauració. Les referències a l'època i com

es vivia en un poble fronterer són constants. A través de capítols curts i una prosa fluïda, Vergés ha sabut copsar l'ambient d'un temps convuls on mitja Europa ha deixat de produir recursos bàsics i la guerra dura excessivament.

Així doncs, l'autor ens descriu minuciosament com es vivia a Espolla l'any 1917 a través d'una radiografia al detall de cada estament que formava part de la vida rutinària al poble i que es podria fer extensiu a la majoria dels pobles dels voltants: l'ajuntament, l'ensenyament, la guàrdia civil, la població, els viticultors, les festes, els hostals...

Aquell mes de desembre, Espolla era un lloc d'estada de molta gent que no hi tenia residència: desertors de l'exèrcit francès, pastors transhumants, carboners que treballaven a la muntanya de Baussitges i bracers que col·laboraven en el treball de la vinya. Aquest panorama ja és prou engrescador per tal d'incitar el lector des de la primera pàgina a esbrinar qui serà l'assassí d'en Miquel Daniel.

És interessant la descripció que Vergés fa del món del contraban, dels desertors i de la integració d'aquest tipus de gent que malvivia a la frontera en temps de guerra.

D'altra banda, cal destacar el fet que l'autor s'hagi atrevit a narrar els fets en primera persona endinsant-se en els trets psicològics del protagonista i descrivint les sensacions que es tenen quan aquest és condemnat al garrot vil.

Vergés ha realitzat un extensiu treball de camp per tal de datar alguns dels capítols que formen part del text, com per exemple quan descriu la vida dels pastors transhumants i els corrals i les pletes on feien parada durant l'hivern.

Vergés ha resseguit tot el terme d'Espolla i, en algunes ocasions, ha ubicat de manera precisa algunes d'aquestes construccions avui dia gairebé desaparegudes. També cal destacar els capítols dedicats a la desamortització dels Comuns a Espolla o un interessant apartat on descriu la masoveria que tenia el Marquès de Camps en aquest poble i les relacions d'aquest amb els arrendataris de l'època.

Només resseguint l'apartat dels agraïments i dels arxius consultats per l'autor ens adonem de la intensa recerca documental que ha hagut de consultar Vergés per aproximar-se a la realitat dels fets.

Finalment, el text aporta algunes imatges de la família Vergés-Daniel i entrevistes amb els descendents dels protagonistes. Tot plegat per intentar fer justícia a un grupat de gent que amb un fet injust, durant anys varen ser objecte de comentaris i rumors erronis.

Rosa Maria Moret i Guillemet

DE L'EMPORDÀ A L'EXILI DE MÈXIC

Natàlia Sánchez Dipp

Lleida, Pagès editors, 2010. 120 p.

L'exili de 1939 no ha estat un tema que hagi centrat l'atenció de gaire investigadors altempordanesos. De fet, la feina de base, establir una aproximació quantitativa dels exiliats republicans no la tenim iniciada ni de lluny. D'altres territoris catalans ja disposen actualment de perfils definits per edats, professions o militàncies de tots aquells que hague-

ren de passar la frontera després de la guerra civil. També es comença a tenir coneixement acurat sobre les seves destinacions finals.

Mentre aquesta tasca sistemàtica imprescindible no es realitzi, la publicació de petits estudis de perfils individuals que després de la derrota republicana referen la seva vida en d'altres països, ens amplia la visió del que suposà humanament el conflicte 1936-39 a la comarca. Aquest llibret entorn la figura de Josep Marull Carré, nascut a Navata el 1912 i que el 1939 s'instal·là definitivament a Mèxic després d'uns mesos d'estada a França, ens ajuda a omplir aquest buit historiogràfic, però també cívic. No només això, també ens aporta alguns elements per comprendre i reflexionar entorn dels mecanismes d'arrelament d'aquell grup d'homes i dones que es veieren obligats a recomençar les seves vides lluny del seu àmbit de referència.

El tractament d'un únic cas no dona per molt més del que se'ns mostra al llibre, el qual es converteix en un tast de la potencialitat d'una necessària recerca futura. Una tasca que, davant de l'entusiasme de la seva autora que traspuia en les pàgines del llibre, segur que no tardarà a tenir una continuació. Seria una llàstima que no ho fes, perquè l'exercici de contextualització de la comarca a partir dels corrents polítics majoritaris contemporanis, el republicanisme bàsicament, crea una certa imatge de determinisme que el pes d'una sola biografia no justifica l'esforç si no podem acompanyar-lo d'un cert model que li doni un suport adequat. Calen, doncs, més estudis parcials integrats en una teoria general que en la lectura es troba a faltar.

No obstant això, des d'un punt de vista d'eficàcia pedagògica, l'estil narratiu centrat en l'aspecte més humà i particularitzat de l'esdevenir històric, evita el que sovint alguns llibres de pretesa divulgació no aconsegueixen per massa fredor. Ara bé, la reivindicació de la derrota republicana, de la seva memòria, hauria de situar-se de forma paral·lela a l'anàlisi.

Albert Testart i Guri

JOVENTUT PERDUDA. DE CADAQUÉS A L'EXILI. EL RETORN. L'ESPANYA DE FRANCO

Firmo Ferrer Casadevall

Girona, CCG Edicions, 2010.

“Tres anys de guerra, tres anys d'exili a França, gairebé tres anys més de presó i els dos anys de mili a les Illes Canàries, són nou anys que vaig perdre de la meva joventut”.

Firmo Ferrer, nascut el 1921, és un escriptor de Cadaqués que ha difós abastament la història local. Aquesta és la seva darrera obra, unes memòries de la seva experiència personal d'alguns dels esdeveniments centrals del segle XX, bàsicament al voltant del conflicte entre democràcies i totalitarismes. Firmo va viure l'esclat de la Guerra Civil en plena adolescència i per tant, com tota la seva generació, va condicionar radicalment el seu futur i la seva vida.

El text, que està escrit respectant el parlar propi de Cadaqués, permet que no perdem de vista en cap moment les

coordenades culturals i geogràfiques del testimoni. Fins i tot, com a epíleg, apareix una descripció en vers de la costa de Cadaqués feta per l'avi d'en Firmo, en Firmo Ferrer Sala, un interessantíssim compendi de topografia i toponímia local anomenat “*Seguint la costa cadaquesenca*”.

La història d'en Firmo és una de les que van viure milers de refugiats i exiliats republicans, és a dir, traumàtica, complicada, perillosa i dolorosa. A finals de gener de 1939 ell i la seva família es van exiliar per mar des de Cadaqués fins a Portvendres. En pocs dies van arribar a un centre d'acollida de Saint Hippolyte du Fort (Departament del Gard, al Llenguadoc-Rosselló). L'hivern següent va anar a treballar com agricultor a diferents masos de Puechredon, un poble veí de Saint Hippolyte.

El novembre de 1940 van ser traslladats al camp de concentració d'Agde (Departament de l'Hérault, al Llenguadoc-Rosselló) i el gener de 1941 van anar a un altre camp de concentració, a Ribesaltes, a tocar de Perpinyà. Allà va treballar a l'Illot J, amb la comunitat jueva internada.

El juliol de 1941 va ser pres pels alemanys i portat en un tren de bestiar a un batalló de treballadors a Brest (Departament de Finisterre, a la Bretanya francesa) per a construir fortificacions a la costa atlàntica francesa contra els aliats dins un grup d'enginyeria civil i militar alemany de l'organització TODT carregant sacs de ciment al port de Brest fins a l'esgotament. El mateix setembre va caure malalt i fou traslladat de nou al camp de Ribesaltes, després de sis dies de viatge de retorn en tren. L'octubre de 1941 Firmo va poder tornar cap a Es-

panya, per Portbou i fins a Figueres. Els seus pares, llavors, també havien tornat cap a Cadaqués.

De la presó de Figueres, el desembre de 1941, el van enviar a la presó d'Albacete, passant per *La Model* de Barcelona i la presó de Castelló, i el febrer de 1942 va ser traslladat a la presó militar de Marina, *El Penal*, a Cartagena. Quan es va resoldre el seu cas, el juny de 1942, va poder tornar de nou a Cadaqués però aviat va ser cridat a fer el servei militar a les Illes Canàries, on hi passà dos anys, a la marina a bord del *canoner Lauria*. Finalment, el setembre de 1944 tornà a Catalunya, a treballar a Sant Adrià de Besòs i a Sabadell. El 1946, després de la mort del seu pare, va tornar definitivament a Cadaqués per ajudar la mare i l'àvia. Va treballar de botiguer durant els següents quaranta anys, es va casar i encara avui viu a Cadaqués.

Per definir amb poques paraules els conceptes que planen i habiten aquestes intenses memòries podríem fer referència a Cadaqués, la fil·loxera, la pesca, la vinya, l'avi Firmo, la guerra, l'exili, la supervivència, els camps de concentració, Agde, Ribesaltes, la censura, l'explotació laboral, la postguerra, les presons de Franco, la depuració, els polls, la repressió als *rojos* exiliats, les tortures, l'estraperlo, la corrupció institucionalitzada, l'any de la fred... i tot un seguit de “penúries” farcides de bones i divertides anècdotes que contrasten vivament amb les dificultats que va viure de jove i que, d'alguna manera, l'ajudaren a digerir-les mínimament. Per exemple, el fet que a la presó franquista d'Albacete, quan els obligaven a cantar els himnes de la Falange i del Requetès, els presos, en lloc de dir “*Por Dios, por la Patria y el*

Rey...” diguessin “*Por Dios, por la pata del Buey...*”, era un intent de fer més portable, si això era possible, la vida dins el pou.

En aquest testimoni vital del segle XX hi trobem una bona síntesi de la història d’una generació i d’un país a través de l’epicentre local i universal de Cadaqués, amb la resignació amarga de no haver pogut complir amb els seus projectes, somnis, il·lusions i esperances de joventut, supeditats a la pura supervivència i a l’adaptació, i amb la intenció de viure intensament i feliçment les seves vides.

Miquel Serrano

REFLEXIONANT L’EXILI. APROXIMACIÓ A L’EXILI REPUBLICÀ: ENTRE LA HISTÒRIA, L’ART I EL TESTIMONIATGE

Jordi Font (dir.)

Catarroja-Barcelona, Editorial Afers, 2010.
342 p.

El territori de l’Alt Empordà, des del segle XVII, ha quedat situat en un espai fronterer entre dos estats. Aquest fet li ha comportat un gran protagonisme en primera línia durant tots els conflictes bèl·lics, tant els de nivell internacional quan Espanya i França s’han enfrontat, com quan a l’interior de totes dues han esclatat disputes armades o revolucions. El trànsit d’exèrcits i de civils ha estat una constant en ambdós sentits des de l’època moderna. No obstant això, les dimensions de l’exili republicà de 1939, i la seva relativa proximitat temporal, fa que hagi quedat fixat en la memòria com l’exili en majúscules i el

que més literatura ha generat, especialment en els darrers anys.

Aquesta realitat geogràfica empordanesa i la voluntat de recordar el patiment humà de l’exili, el procés, que com molt bé ens explica el llibre que comentem, s’ha vingut denominant popularment i en certa historiografia com *la retirada*, va portar a l’any 2008 a la inauguració del denominat Museu Memorial de l’Exili (MUME) a la Jonquera. Aquesta darrera població empordanesa veié, entre gener i febrer de 1939, com milers de persones iniciaven un nou període vital que en molts casos no tingué retorn.

Al novembre del 2009, en el marc de les seves habituals actuacions com a centre de divulgació i de recerca, a la seu del MUME tingué lloc un col·loqui que tenia com a objectiu primer avaluar la situació present entorn la historiografia sobre l’exili. Però no es tractava només de centrar la visió en el camp estrictament polític, sinó que es partia de la necessitat d’una àmplia reflexió interdisciplinària que abastés camps com l’art (pintura, fotografia, cinema, literatura), la pedagogia o el pensament.

També era l’ocasió ideal per plantejar obertament el paper de la historiografia espanyola i catalana de les darreres dècades sobre un tema que no sempre ha resultat còmode per l’*status quo* nascut de la transició democràtica de la segona meitat dels setanta. En aquest sentit, les aportacions d’Anna Maria Garcia Rovira, Josefina Cuesta i, sobretot, de Vicenç Navarro, ens ajuden a contextualitzar les problemàtiques interpretatives del fenomen de l’exili republicà en el marc més ampli de la categorització històrica del règim franquista. Sense oblidar les limitacions i dificultats metodològiques

i, també, de difusió social que afronta tot historiador que vol avançar en el camí de la recerca en un camp ple reptes epistemològics on, per al gran públic, memòria, testimoni personal i història es confonen. Fina Birulés, des d'una perspectiva més filosòfica i Geneviève Dreyfus-Armand, buscant la ubicació de l'exili del 1939 en el marc dels conflictes internacionals de la primera meitat del segle XX, ens ajudaran a donar respostes a aquestes dificultats, però sobretot, ens ajudaran a relativitzar l'exili republicà tot oferint una mirada europea i mundial al fenomen de l'exili com a categoria històrica.

Aquesta possibilitat de relativitzar intel·lectualment l'encara immediatesa temporal i el drama humà que acompanya a tot fenomen d'exili, ens permet poder-nos acostar a les realitzacions dels republicans que hagueren de marxar del seu país però que pogueren adaptar-se als nous horitzons que se'ls obrien. És el que en definitiva ens proposa Mari Paz Balibrea i, en certa manera Enric Pujol, en analitzar l'obra d'historiadors de la societat i de la cultura que continuaren amb la seva labor en els diferents països que els acolliren. Un grup més nombrós del que es té consciència i que construí una obra paral·lela al que es desenvolupava a l'interior de l'Espanya franquista i que no ha tingut la recepció ni la valoració adequada en l'actual període democràtic.

Ja des del punt de vista estrictament empordanès, la publicació d'aquestes actes (ampliades) del col·loqui jonquerec ens demostra la necessitat urgent d'avaluar i de reintroduir dins el relat històric de la comarca tot el gruix humà que s'exilià al 1939. Enric Forcades, des de Perpinyà, ens recorda tangencial-

ment la presència d'un polític i intel·lectual de luxe, Josep Puig Pujadas, dins el món cultural rossellonès d'aquells anys. També Salomó Marquès ens fa referència al testimoni del mestre figuerenc Josep Pei. Són dos exemples de personalitats conegudes, tot i que no prou, ja la guerra civil marca un tall biogràfic que no fa res més que mantenir encara en la historiografia local les seves conseqüències polítiques i culturals.

Ens és molt necessari disposar d'un coneixement del volum de persones exiliades, del seu perfil i de la seva actuació més enllà de les nostres fronteres. Però, sobretot, ens cal poder connectar la seva experiència amb la realitat d'origen. Si més no, reintegrar la seva memòria.

Albert Testart i Guri

ANTONI PUIG "TONET", BARBER, ÀCRATA I SAVI. L'ANARQUISME I LA GUERRA CIVIL A L'ESCALA

Rafel Bruguera i Batalla

Girona, CCG Edicions, 2010, 509 p.

L'anarquisme està de moda? Potser sí. Amb el marxisme a l'abocador de la Història, l'anarquisme és l'últim replà que permet especular una mica abans d'estimar-nos cap al món feliç precognitzat per Aldous Huxley.

També hi ha qui s'apunta a la moda per a deparar aquesta ideologia, venent com a categoria històrica un grapat de particularismes. No és el cas d'aquesta biografia, un exhaustiu recull d'anècdotes sobre el llibertari, redactada amb no escassa complaença. Em negaran que la

biografia d'un anarquista feta per un polític professional té el seu puntet d'incitació a la lectura? Afegir que ambdós són paisans, potser, apaivaga una mica el contrast, però no l'interès. Saber que visqueren èpoques diferents, aplanar prejudicis. Si tenim en compte la minsa documentació que del període de la guerra civil es conserva a l'arxiu municipal de l'Escala, és ben segur que aquesta biografia tan sols podia fer-se amb fonts orals, i de mans d'una persona propera o d'un seu paísà.

Que el recull hagi estat exhaustiu no vol dir que ho siguin els resultats. No pas per culpa de l'autor, que, a més de capbussar-se en revistes, periòdics i diaris personals, ha tret suc d'amics, coneguts i companys del personatge. Tan sols s'ha estalviat les crítiques, conegudes, d'alguns escalencs a l'anarquista, fetes amb motiu del seu paper com a ideòleg de la fracció més radical del municipi durant la revolució. Al llarg del llibre desfila el barber que mira de guanyar-se la vida, les seves circumstàncies personals i familiars, el lletraferit autodidacta, l'idealista perenne, l'home culte posseït per la idea, l'organitzador de la CNT a l'Escala, l'exiliat solitari i el compositor de sardanes. Una faceta, aquesta última, presentada com un tret peculiar d'en Tonet, pel fet de definir-se com no nacionalista. Res d'estrany. A Catalunya, l'anarquisme protagonitzà bona part de la cultura de masses, alhora que rebutjava el nacionalisme per missaire i reaccionari.

Pel que fa al subtítol del llibre, són un encert les més de dues-centes pàgines d'annexos, que recopilen articles de premsa publicats aleshores. Tot plegat, com afirma l'autor, és "un primer intent d'aproximació" a l'ideari àcrata en el con-

text local, amb la figura del "polític anarquista" com eix vertebrador del llibre. A Tonet no li hauria agradat aquesta definició. En plena república, deixà escrit que "*la dignidad es la antítesis de la política; aquella enaltece al hombre, ésta le oprime*". També hauria tingut una petita conversa amb l'autor sobre les deferències entre col·lectivisme i cooperativisme. No era cap menjacapellans, però conèixer la seva actuació concreta al capdavant del comitè durant la "revolució escalenca" tampoc no ha estat possible. Degué tenir alguna importància pel que fa a la justícia social, perquè, després de la derrota política dels llibertaris el maig de 1937, l'alcalde republicà s'apressarà a considerar il·legals totes les expropiacions fetes pel comitè.

En relació amb el context polític del primer terç del segle XX, ara sí, Bruguera ha pres bona nota de la desfilada de conferencians de tota mena per l'Escala. Va ser notable. El proletariat era una força social que els republicans intentaven convertir en vots, raó per la qual, a l'Escala i arreu, recolzaven les societats obreres, amb el propòsit final d'arribar al poder. Aconseguit l'objectiu amb la proclamació de la segona república, es dedicaren a reprimir-les, no ja durant els intents revolucionaris de la CNT, sinó quan omplien els carrers per a recordar als polítics les seves promeses, recents, incomplides. Des d'una perspectiva anarquista, que l'autor no recull, necessitaven ordre per mantenir-se al poder i aplicaren als treballadors les mateixes receptes que els seus predecessors monàrquics. En bona lògica, minaren la revolució social del 36 i l'esclafaren a la primera oportunitat, sense escrúpols, de la mà dels estalinistes. Enterraven així l'última raó que tenien les

classes treballadores per arriscar la seva vida al front, on combatien, no per la república, estèril per a ells, sinó per les transformacions aconseguides amb la revolució, malgrat els republicans.

A tall d'exemple, el cenetista Rafel Torres, l'últim alcalde de la població –en representació d'ERC– ens explicava (*Annals*, 2001, pàg. 533) la tornada a casa des del front, caminant, d'amagat, decebut, immune a les amenaces del PSUC als “traïdors”, que un altre escalenc signava a Girona. Volia viure, i continuà cap a l'exili, conscient que la seva actuació durant la revolució, lluny de la violència però al capdavant de la col·lectivitat de la construcció, el portaria a la presó. Encertava de ple, perquè la represió franquista, atada per denúncies veïnals, s'acarnissà amb els impulsors dels canvis econòmics i socials del període.

Benvinguda aquesta biografia. Un primer pas, de pardal, sentimental, necessari per a impulsar el següent.

Marciano Cárdaba

EL CASINO MENESTRAL FIGUERENC, 1939-1979. UN ESTUDI DE SOCIABILITAT SOTA EL FRANQUISME

Albert Testart i Guri

Figueres, Ajuntament de Figueres i Diputació de Girona, 2010. 364 p.

L'obra ressenyada és el resultat d'un intens treball i del desenvolupament d'un projecte de recerca que fou guanyador de la “IV Beca de Recerca Ciutat de Figueres”, que convocà l'Ajuntament el 2002. La presentació d'aquesta acurada edició,

així com el pròleg, fou a càrrec d'Àngel Duarte, catedràtic d'història contemporània de la Universitat de Girona el passat 27 de gener a l'auditori Brossa-Frègoli del Museu del Joguet de Catalunya.

L'autor comença amb una descripció historiogràfica de la sociabilitat com a objecte d'estudi així com reflexions al voltant dels autors i mètodes d'estudi de l'associacionisme a les diferents comarques. La relació amb les elits socials, funcions socials comunitàries, formes de politització i delimitació d'espais de consens i enfrontament són objectiu d'anàlisi d'un casino menestral que a partir de 1939 fou objecte d'un trencament del model de sociabilitat liberal nascut al segle XIX. Un casino que, com a institució recreativa i cultural –nascuda el 1856 i un dels temples del republicanisme històric–, no havia estat objecte fins ara d'un estudi aprofundit. Es tracta d'una obra de reflexió, analítica, ponderada i amb un discurs i registre clar i entenedor.

L'estudi associatiu és bàsic per comprendre la història de qualsevol societat perquè connecta amb tots els camps de la realitat. I estudiar-lo durant el franquisme equival a mesurar el suport amb què comptava el règim i conèixer les mostres de dissidència. Així el treball se centra, des d'una òptica d'anàlisi microhistòrica, en la interrelació entre l'associacionisme (el casino) i la naturalesa i evolució del règim. La microanàlisi aporta, en aquest sentit, elements per entendre millor la història general.

Les fonts que utilitza són les de la mateixa entitat (ACAE), el fons d'associacions del govern civil a (AHG), la premsa local de l'època i la memòria oral d'alguns socis i dirigents del casino per així tenir el màxim d'informació i

perspectives. En aquest sentit cal citar arxius d'altres entitats figuerenques, particulars i l'arxiu municipal (AMF). El Menestral funcionava a través de seccions que disposaven d'autonomia i fou un espai de concerts, balls, cinema, teatre, conferències i exposicions, uns actes i unes activitats que conformaven unes pràctiques, que són mesurades i que reberen l'impacte de la televisió i la democratització del transport motoritzat. L'obra, en reconstruir la vida associativa, té dos eixos principals. El primer, l'estudi evolutiu dels límits d'autonomia de la societat civil i detectar les restriccions i com aquestes afectaven als projectes culturals en un procés dialèctic de conformació de consensos. I segon, analitzar les associacions com a caldo de cultiu de formació de valors que permeten la transició política després de la mort del dictador, en contraposició a l'estudi clàssic i tòpic de les elits polítiques i de dades macroeconòmiques.

En el llibre es destaca l'acceptació dels principis culturals del règim per part del casino però, d'altra banda, durant la tardor del franquisme va donar cobertura social a opcions culturals dissidents que emergeixen bàsicament a partir de la segona meitat de la dècada de 1960 amb la demanda d'altres "fórmules d'esbarjo". En aquest sentit, i sota la presidència d'Antoni Guasch, es recuperaren esdeveniments com la festa de la poesia, se celebrà el centenari i es creà l'Agrupació Cultural responsable de la Fira del Dibuix i la Pintura. Dins de les diferents seccions destacà el Centre Excursionista Empordanès (CEE) com a element democratitzador, contracultural i resistent al franquisme. Caldria destacar les imatges aportades que expliquen gràficament el període,

actes i esdeveniments socials i culturals de gaudi general. Així també, inclou una sèrie d'annexos molt interessants que mostren balanços de comptes anuals, la procedència geogràfica dels associats i els gràfics de l'evolució del nombre de socis.

Albert Testart, en aquest treball, aconsegueix diverses fites, entre les quals es consolida com a historiador metòdic, seriós i professional. L'obra permet sentir els batecs d'una ciutat viva, que brolla d'activitats culturals, musicals, esportives i festives que es canalitzen a través d'una institució que estructura, permet i representa un focus de relacions socials importants no tan sols per Figueres, sinó per tota la comarca. Caldria també remarcar la magnitud i qualitat del treball, un resultat que al nostre entendre podria haver estat presentat com a tesi doctoral. Per acabar podríem dir que la publicació es converteix en un obra imprescindible per tota persona que vulgui conèixer el passat de Figueres, a través d'una entitat cabdal per la sociabilitat i cultura de la ciutat, i comprendre, també, el temps present. Obra monumental, aconsellable i digna d'elogi.

Lluís Serrano

HISTÒRIES DE L'IL·LUSTRE COL·LEGI D'ADVOCATS DE FIGUERES

Montse Soms

Volum II, Figueres, Tirant lo Blanc, 2011.
338 p.

Intentar escriure la història d'una institució sense disposar del gruix de la base documental del seu arxiu presenta

grans riscos que només es poden solucionar reorientant l'enfocament de la recerca i plantejant-ho clarament al lector. Tal com Montse Soms havia fet en el primer volum d'aquestes *històries* del Col·legi d'Advocats de Figueres, aquest segon lliurament ens ofereix un panorama no estrictament institucional del món dels lletrats figuerencs, sinó que l'autora construeix una contextualització panoràmica de l'entorn on s'han mogut els advocats de la ciutat des de 1936 fins a l'actualitat.

El llibre s'inicia on s'havia acabat el primer volum, l'esclat de la guerra civil. El començament d'un període en què les institucions jurídiques de tall liberal, que regien la normativa legal, queden sotmeses a la lògica de l'enfrontament bèl·lic. En el cas figuerenc, la lògica de la rereguarda republicana que immediatament se centra en la consolidació d'una sèrie de poders paral·lels, sovint enfrontats, sorgits de la derrota del cop d'estat al territori català. Els advocats que resten a la ciutat s'acaben convertint en actors, no sempre voluntaris, de les noves formes d'impartir justícia (tribunals populars) vinculades a mecanismes conjunturals d'instrumentalització política. En aquest sentit resulta molt interessant la narració del procés contra alguns dels militars del Castell de Figueres per la seva actuació el 19 de juliol de 1936 i la contextualització de la normativa legal del període que Soms ens il·lustra perfectament.

Probablement un dels aspectes que cal destacar més d'aquest treball és l'intent de construir una petita biografia de tots els advocats col·legiats i en exercici a Figueres durant el llarg període franquista. Un exercici complex i no sempre

reeixit per culpa de la manca de documentació existent i per la dificultat que comporta fer un seguiment de totes les trajectòries quan sovint manquen dades de base. Amb tot, amb un bon treball d'hemeroteca, tant a nivell local com barceloní, el panorama resultant ens permet disposar d'una primera i rica aproximació a una nòmina professional que restava en part en l'anonimat i que ens ajuda a construir la història d'aquests anys.

Alguns dels advocats que apareixen retratats al llibre van desenvolupar diferents tasques a la vida pública ciutadana, associativa i política entre 1939-1975. Moltes de les seves activitats eren conegudes (tot i que realment poc analitzades encara), dos alcaldes del règim foren advocats (el primer de la democràcia també), d'altres formaren part destacada d'entitats culturals com del mateix Institut d'Estudis Empordanesos o l'Associació de la Música. Tanmateix, no havíem tingut l'oportunitat de tenir una visió de conjunt com a professionals de l'advocacia i en tant que membres del Col·legi.

Un aspecte que treu a la llum aquest estudi és la configuració d'algunes nissagues d'advocats figuerencs, cosa que permet establir un cert fil conductor de la vida política i social de la ciutat durant el darrer segle i aporta nous elements de reflexió. L'extracció social, de classe, d'uns professionals clau en una societat moderna com són els advocats, no deixa de ser una dada per analitzar amb més profunditat.

La mirada del llibre, amb l'afegit que es fa des de la mateixa professió, ens dóna també les claus de l'evolució de l'ofici a la comarca durant uns anys decisius de transformació de les relacions de la població amb les lleis. Especialment a

partir dels anys vuitanta observem la multiplicació del número d'advocats i de despatxos professionals que treballen a Figueres que responen a una societat cada cop més complexa i que comporta unes estructures gremials diferents. Així, el Col·legi incrementa el seu número d'afiliats i també els serveis que ofereix, cosa que l'obliga a reestructurar-se. L'existència ja d'un arxiu més complet, que cobreix la darrera part d'anàlisi cronològica, permet a l'autora d'introduir veritablement la dimensió col·legial al llibre i acompanyar-ho amb algunes pinzellades sobre la situació local d'una altra institució jurídica fonamental: els jutjats.

Finalment, cal dir que aquest volum no clou tots els interrogants sobre el Col·legi, sobre els advocats o sobre els mecanismes, legals i socials, d'impartir justícia a Figueres i a l'Alt Empordà. Serà necessari, doncs, esperar el tercer volum de la col·lecció d'aquestes *Històries de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Figueres*. Sens dubte, per a la Història dels professionals, un camp molt poc treballat a nivell comarcal, serà una gran notícia.

Albert Testart i Guri

ELS FORTINS DE FRANCO. ARQUEOLOGIA MILITAR ALS PIRINEUS CATALANS,

Josep Clara Resplandis

Barcelona, Rafael Dalmau Ed., Barcelona, 2010.

Malgrat la seva importància històrica, patrimonial i quantitativa, els fortins franquistes construïts al Pirineu català entre 1945 i 1955 són poc coneguts i en-

car resta pendent la seva merescuda valoració i explotació cultural i turística.

El llibre del professor Clara, un dels grans especialistes en història del franquisme a Girona, ens convida a avançar per aquest camí introduint-nos en el context històric que els va originar així com en els motius de la construcció, situació geogràfica estratègica i diversitat de formes d'aquests fortins que constitueixen un bon testimoni d'una manera de concebre la defensa del territori en temps de l'aïllament internacional del règim franquista i també de l'arquitectura militar de la primera meitat del segle XX.

A la primera part del llibre, Clara ens apropa als motius i objectius defensius, a les característiques constructives i a la funcionalitat específica d'aquesta "*Organización Defensiva Pirineos*", desenvolupada a partir del 23 d'agost de 1944 amb l'Ordre C-15. La segona part entra en detall en la situació i composició de cadascun dels 96 "*Centros de Resistencia*" del Pirineu català i contrasta les obres previstes i les finalment realitzades.

Aquesta obra divulgativa està concebuda com a part d'un estudi global sobre el desplegament de l'exèrcit a Catalunya durant el franquisme, però també com a una introducció als incipients estudis monogràfics que des de fa pocs anys comencen a publicar-se sobre diferents "*Centros de Resistencia*". Aquesta aproximació a l'organització militar franquista a Catalunya, d'una gran claredat expositiva, està complementada amb documentació annexa, cartografia, fotografies actuals, bibliografia actualitzada, cronologia detallada i referències de testimonis.

La "*Organización Defensiva Pirineos*", un projecte arquitectònic militar, faraònic, inútil i excessiu que va costar al vol-

tant d'entre 50 i 60 milions de pessetes, és un dels símbols de l'Espanya de la llarga postguerra, sobretot d'una època perillosa pel règim fins que no s'alineà a l'òrbita nord-americana. És per aquest motiu que entre 1944 i 1946 es van fer la majoria de les obres, que van ser gairebé la meitat de les previstes inicialment a tot el Pirineu. Quan les dinàmiques polítiques de la guerra freda van desestimar la possibilitat d'envair Espanya i desarticular l'estat totalitari instal·lat per via militar, de mica en mica, a partir de 1948, el ritme de construcció es va parar i es va anar abandonant el projecte fins a principis dels anys 50, amb els acords militars amb EUA.

D'entre les diferents zones defensives pirinenques, cal destacar la importància estratègica de l'Alt Empordà, on existien 1/3 de tots els "*Centros de Resistencia*" del Pirineu català. La construcció d'aquestes fortificacions va ser coordinada pels regiments de fortificacions del Castell de Figueres i van ser construïdes pels mateixos regiments militars i per presoners republicans dels batallons de treballadors. Entre els dos subsectors de l'Alt Empordà (núm. 11 i 12) es van construir 1.874 obres (de 2.466 previstes) que es van traduir en 95 assentaments militars.

Des de 1962 la familiarització social amb els fortins, el fet que mai van ser apropiats i l'allunyament de la presència militar va fer que fossin utilitzats, malgrat les advertències i sancions, com a refugis de pastors, caçadors i excursionistes (Coll de Banyuls, CR92, 1994), com a garatges, magatzems de pagès, plantació de xampinyons, habitatges de ratpenats, gossos i persones i, finalment, també instal·lacions turístiques i

culturals / Espais de Memòria de Catalunya (Parc dels Búnquers de Martinet i Montellà, Cerdanya, CR 53).

Des dels anys 60, comença la desarticulació parcial del sistema defensiu amb la construcció del pantà de Boadella (1963) i l'autopista A-7 (1974), entre d'altres obres de millora de carreteres, accessos o urbanitzacions. Actualment queden en peu, com a mínim, la meitat de les defenses construïdes en vores de carretera, encreuaments de camins de muntanya, vora rius, entre els boscos o entre urbanitzacions.

A l'hora de valorar la importància d'aquest recull d'informació sobre els fortins franquistes, cal tenir en compte les dificultats d'accés i consulta de les fonts i també la intensitat i la dedicació del treball de camp que ha dut a terme el professor Clara, ja que bona part dels fortins estan actualment ben embardissats.

Obres com aquesta, a banda de constituir un estat de la qüestió actual sobre els fortins, apropen aquest patrimoni arquitectònic i històric relativament oblidat i, de ben segur, ajudaran a la seva acceptació com a patrimoni cultural, històric i militar del nostre país, i també a la seva progressiva protecció i revaloració patrimonial en clau turística i cultural, cosa que pot començar per ser considerats béns culturals del patrimoni local (BCIL). Reprenent les paraules de Clara, "és un patrimoni històric i simbòlic que cal valorar i salvar en les justes proporcions".

Miquel Serrano

CANIGÓ. SETMANARI INDEPENDENT DELS PAÏSOS CATALANS

Pere Meroño

Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2011. 236 p.

Massa sovint no es comprenen gaire els criteris de suports institucionals a projectes editorials. Aquest és un cas paradigmàtic. El llibre que comentem compta amb la col·laboració de l'Institut Català d'Indústries Culturals que té com a objectiu, entre d'altres, ajudar a difondre estudis necessaris per a enriquir el patrimoni del país i, que tot i les seves evidents vàlues acadèmiques, tenen a priori una difícil sortida al mercat. El cas de *Canigó. Setmanari independent dels Països Catalans*, no compleix ni una premissa ni l'altra.

Res no hauria de fer pensar que un estudi sobre una revista que va marcar una referència a nivell periodístic, primer de forma limitada a nivell empordanès i després a tot l'espai lingüístic català, no hauria de tenir una demanda de lectors. Tanmateix, un cop llegit i rellegit es comprèn. Tot i que aleshores no verifica el nivell d'interès exigít per a un producte on s'hi han esmerçat esforços del contribuent.

Voler omplir un camp de recerca pràcticament erm, com és l'estudi de la revista *Canigó*, sense un plantejament adequat del tema no pot acabar de cap més manera. En tot cas, el que sí que és cert és que al llibre s'hi troba un esperit, compartit per molta gent, de necessària reivindicació i homenatge a les diverses persones que va participar en el projecte editorial, començant pels seus impulsors. Però resoldre un oblit i una certa

injustícia acadèmica per aquesta via no aporta els resultats desitjats, al contrari.

No es pot acceptar que a aquestes alçades de coneixement teòric i de desenvolupament metodològic en l'anàlisi de la història de la premsa catalana (d'exemples d'èpoques, de tendències i d'espais geogràfics en tenim molts), ens trobem amb un llibre que es limita, gairebé en exclusiva, a comentar breument i cronològicament tots els números apareguts des de 1954 a 1983. Tot amant amb unes referències a esdeveniments culturals, polítics o econòmics de cada any sense que la tria tingui una coherència clara i lògica i, sobretot, que ens ajudin a comprendre el paper real de la revista durant el franquisme tardà i la transició democràtica i no pas l'imaginari. No només analitzar el missatge ideològic sinó també el seu model periodístic i comunicatiu.

De fet, totalment incoherent no ho és, especialment si mirem primer la bibliografia emprada i, encara menys, si ens fixem en el subtítol del llibre. *Canigó* va ser *Setmanari dels Països Catalans* un període de la seva existència, moment en què va esdevenir un espai de comunicació on l'independentisme de tots colors hi va poder trobar aixopluc. De Salses a Guadamar ho va ser en el moment que la seva ubicació barcelonina va ser definitiva, però primer i durant molt de temps, la Costa Brava i l'Empordà eren el seu territori, amb visió cosmopolita, això sí. Per això, contextualitzar la feina de *Canigó*, els anys cinquanta i seixanta amb referències contínues al Front Nacional de Catalunya i posteriorment amb el PSAN, no ajuda gens a fer-nos una idea clara del que era la revista a la Figueres i a l'Empordà d'a-

quell moment. Al contrari, la condicio-
na, la distorsiona i l'empeteix.

Pel que ens interessa a nosaltres, en primer terme com a testimoni d'un moment històric de la comarca durant el franquisme, definitivament no ens aporta absolutament res de nou i ens desenfoca completament la perspectiva. L'estudi definitiu sobre *Canigó* encara està per fer. Ara ja és necessari.

Albert Testart i Guri

50 ANYS DE L'HOTEL EMPORDÀ. HISTÒRIES DEL MOTEL

Miquel Berga

Badalona, Ara Llibres, 2011. 186 p.

Amb motiu de la celebració del cinquantenari de l'obertura de l'Hotel Empordà ha aparegut al mercat un llibre commemoratiu que va molt més enllà de la simple recopilació de dades i anècdotes de l'establiment, com sol ser massa habitual en aquests casos. Tampoc no ens trobem davant d'un llibre de cuina, malgrat l'ampli recull de receptes gastronòmiques originals que ofereix per a aquells lectors que vulguin atrevir-se a dur-les a la pràctica a casa seva.

Una lectura pausada de *50 anys de l'Hotel Empordà. Històries del Motel*, com correspon a bon àpat culinari i també literari, ens permet recórrer, des de múltiples i diversos angles, la història figuerenca i empordanesa més recent. L'any en què es va inaugurar el "Mòtel" no es pot prendre només com una simple dada cronològica. El 1961, o per concretar un àmbit cronològic més ampli,

finals dels cinquanta i principis del seixanta, és un període de grans transformacions en la societat i l'economia del nostre país. Algunes de ben evidents, d'altres de més soterrades. Miquel Berga, amb una escriptura àgil i molt sentida, tot utilitzant la història d'un negoci hotel·ler inicialment modest, però amb inequívoca voluntat d'excel·lència, ens condueix a través d'uns anys que varen canviar moltes de les estructures físiques, però també mentals, dels empordanesos.

Indubtablement, la història del "Mòtel" va lligada a la iniciativa empresarial i gastronòmica de Josep Mercader. El llibre ens ofereix lògicament un interessant esbós de la seva biografia que ens permet llegir entre línies no només les dades de la seva vida, personals i com a cuiner, sinó també un seguit de pautes vitals i laborals que podríem extrapolar com a exemple d'una època en transformació.

La guerra civil havia acabat feia dues dècades, la nova (i forçada) orientació del règim franquista, amb una certa liberalització econòmica acompanyada de l'impuls del turisme europeu, permetia aventures empresarials que poc temps abans haurien estat impensables. Però aquestes només eren factibles si s'unien diversos fets: tan sols si es podien combinar correctament diferents factors i generar un cercle virtuós, tal com dirien en algunes escoles de negocis d'avui.

En primer lloc calia una clara i ferma voluntat emprenedora. Mercader s'havia forjat en diversos establiments que li serviren d'escola pràctica del dia a dia i des d'on havia après les bases (sense gens de glamur aleshores) de l'ofici de cuiner. Així, valors com l'esforç, la constància i l'autoexigència són característiques que tot-

hom, sense excepció, destaca de la figura fundadora del "Mòtel". I el que és més important en un projecte a llarg termini, com ha estat, va ser capaç de transmetre'ls transversalment a tota l'empresa. Va crear una marca ben identificada per tot-hom que ha aguantat el pas del temps i que les herències han potenciat encara més.

Evidentment, en tot negoci cal capital, un bé, si no escàs, poc repartit i menys en aquells moments fundacionals. En aquest cas, el sentit de cooperació inicial dels germans Tognola fou clau. Una cooperació producte de la confiança en la iniciativa personal i testimoni d'una forma de fer poc habitual.

A l'actitud empresarial i al capital, però, li cal un producte competitiu. No totes les iniciatives ben finançades d'aquell moment de creixement econòmic varen reeixir. En canvi, el nou model de cuina de qualitat del "Mòtel" va triomfar. A més a més, va trobar el seu nínxol de mercat utilitzant correctament les noves oportunitats que les comunicacions i el turisme comportaven per a la comarca i especialment per a Figueres. L'oferta gastronòmica (i al llibre trobem el testimoni escrit de grans cuiners que ho testifiquen) es basà en les arrels tradicionals de l'Empordà combinades adequadament amb la innovació i la imaginació (les espines d'anxova fregides, per exemple), sense oblidar una xarxa de proveïdors locals que garantiren la qualitat.

Aquesta unió entre els plats de tradició i de modernitat connecta amb un altre aspecte que ha acompanyat el "Mòtel" en aquest mig segle d'existència. Si la cuina és el paisatge al plat, en aquest cas el mite de l'Empordà i del seu paisatge s'ha regenerat com mai. I

la posada al dia del mite empordanès durant els foscos anys del franquisme (parcial, personal, ideològica però pràcticament l'única amb projecció pública) és la de Josep Pla. Juntament amb Josep Mercader i Jaume Subirós, Pla és el tercer protagonista del llibre que comentem. Pla, en certa mesura, ha estat qui ha donat cobertura intel·lectual al fet de menjar, de menjar bé i de situar el Mòtel com a part de l'imaginari col·lectiu del mite empordanès. Només cal llegir els diversos llibres de Josep Valls.

En definitiva, un bon llibre per gaudir de la lectura i per degustar-lo prop dels fogons. Un llibre amb molts i diferents nivells de lectura. Bon profit.

Albert Testart i Guri

JOSEP PLA ORAL

Josep Valls

Barcelona, Acontravent, 2011. 134 p.

No és aquesta la primera vegada que Josep Valls ens acosta la figura de Josep Pla a partir del privilegi que va gaudir com a tertulià seu durant anys a conseqüència de les freqüents estades de l'escriptor al Motel Empordà. Concretament, a la seva ja famosa taula número 26. Però les anteriors aportacions, la darrera data el 1997 amb *Pla de conversa*, mostren i desenvolupaven la ideologia planiana de forma extensa i contextualitzada. Per contra, aquest darrer llibre es limita a donar-nos diferents tastets del seu pensament en forma gairebé d'aforismes orals passats pel record vivencial de Valls. A títol d'exemple, un dels textos més curts i segurament dels més inte-

ressants el podem llegir ja a la mateixa portada: “La mort és una manera de tendir cap a l’equilibri universal”.

Aquesta selecció de 183 petits fragments de la rica cosmologia personal de Pla no ens aporten cap nova visió de l’escriptor. Amb tot, la lectura ordenada per temàtiques, les habituals de fet (vida, gent, autobiografia, literatura, art, menjar, país, viatge, religió, política), ajuda a qui vulgui iniciar-se d’una manera senzilla, però gens superficial, en el coneixement de l’escriptor de Palafrugell.

El llibre té, doncs, una indubtable utilitat pràctica que introduirà el lector a l’univers de Pla, però que també l’estimularà cap a la reflexió en els més diversos temes i enfocaments que el pot dur finalment a molts i contraposats camins. Perquè malgrat que Pla parteix sempre d’unes formes estilístiques (tot i l’oralitat) aparentment poc complexes i d’un missatge contundent sense ambigüitats, les seves frases estan completament obertes al debat, a la polèmica i a la suggestió intel·lectual. Que és exactament el que s’ha d’esperar d’un bon conversador.

Per exemple, ningú no va parlar mai a la seva època sobre la memòria històrica, però unint dues de les seves visions seleccionades potser hi trobaríem els elements fonamentals per a un bon debat d’idees i conceptes que han travessat els anys de la transició democràtica fins avui. La primera, en forma d’erudició cultural: “Fins on arriba la memòria? Goethe ho diu ben clar: fins on arriba l’interès” (p. 18). La segona, una barreja de realisme polític i d’escepticisme filosòfic: “En política, no existeixen ni el passat ni el futur: Només el present és la cosa real, essencial i transcendental. Quin sentit té recordar ara la dictadura? De què serveix

expressar sentiments d’esperança per demà? El passat i el futur són pures fantasies” (p. 129).

El posicionament de Pla durant la guerra civil i les seves actituds durant la dictadura sempre han estat motiu de gran polèmica. De fet, només en alguns sectors. Ara que tenim a la nostra disposició la correspondència amb el seu editor potser comprendrem millor (no cal compartir-ho) aquesta sortida seva: “Em diuen que sóc feixista. El que sóc és l’home que aquí va perdre més calés durant el franquisme, pel molts articles meus que van anar directament al cove” (p. 52). Justificació personal o no, el que no hi ha dubte és que és una porta oberta a aprofundir en un període històric, això sí, sense apriorismes ideològics.

Aquesta tria personal de Valls en forma de llibre i la decisió editorial de dur-la al mercat és, sens dubte, una bona i refrescant notícia. Especialment si ajuda a desmentir una altra frase d’aquest volum: “Hi ha molt poca gent que hagi llegit Francesc Pujols. Però tothom en parla i el cita. Sembla que tothom l’hagi llegit”. (p. 69). Evidentment cal canviar-hi Pujols per Pla.

Albert Testart i Guri

UNA IDEA DE L’EMPORDÀ DINS L’ESPAI CATALÀ TRANSFRONTERER

Joan Armangué

Figueres, EDXS Edicions, 2011. 136 p.

Aquest és un llibre que predica el missatge que vehicula amb el seu propi exemple. Si parlem d’espais i processos

transfronterers, què més transfronterer que editar en paper un text que prèviament havia estat editat en format electrònic. Una materialització que demostra la força que té encara la tradicional galàxia Guttemberg, però que és indicador també d'una adaptació en la difusió del missatge a les noves tecnologies del segle XXI. Així, un dels primers e-books de temes empordanesos el podem trobar ara a les llibreries també com a un producte més de la globalització econòmica: el llibre ha estat imprès a Anglaterra.

Aquesta nova aportació de Joan Armangué és un nou pas endavant en la seva tasca d'impulsar i d'intentar demostrar la necessitat de repensar la ubicació de l'Empordà en l'imaginari geogràfic del futur immediat. A inicis del segle XXI, la comarca ja no la podem pensar només com un territori que delimita amb una frontera interestatal, fet objectiu a partir del qual s'han extret i s'extreuen uns beneficis estratègics en forma d'ingressos turístics i comercials, molt sovint només des d'una actitud estrictament passiva.

Als nous eixos de comunicacions i d'intercanvis comercials, d'inversions i, no ho oblidem, també d'idees i d'innovacions, que s'estan configurant als darrers anys en l'entorn del món mediterrani europeu, l'Empordà pot quedar completament fora de joc si no reflexiona sobre si mateix i les seves noves potencialitats i oportunitats. Aquest és el repte sobre el que aquest llibre ens invita a pensar. Ho fa amb l'ajuda d'un seguit de dades econòmiques i demogràfiques que correctament combinades ens ofereixen el panorama del terreny de joc on els actors polítics comarcals han de començar a treballar les seves propostes. Perquè el llibre, sota l'aspecte d'estudi entre micro

i macroeconòmic, que també, és fonamentalment un assaig programàtic de caràcter eminentment polític. Amb un missatge que té uns destinataris clars: aquells que es considerin hereus d'una tradició liberal i socialdemòcrata ancorada en l'ideal europeista. Una tradició liberal que tingui clara la necessitat de la llibertat econòmica fonamentada en l'intercanvi de mercaderies però també de projectes i persones. I una tradició socialdemòcrata que posi el seu accent en la socialització de la riquesa creada i la configuració d'identitats ciutadanes igualitàries. Només cal resseguir la nòmina d'escriptors, pensadors i polítics sobre els quals construeix Armangué la seva proposta: Pi Sunyer, Lluch o Maragall.

Mes enllà del debat intel·lectual i cívic que un text d'aquest tipus ha de provocar, també ens trobem davant de la demostració de la necessitat urgent que a nivell acadèmic, però sobretot des de les institucions econòmiques, s'han d'estimular nous estudis, monografies i recerques de tot tipus entorn de la realitat present de l'economia empordanesa. Els estudis en profunditat que disposem comencen a ser massa antics per a les transformacions accelerades i el dinamisme que estem vivint. El paradigma ideal de l'Empordà del XIX que hem acceptat acríticament fins ara ja no és viable. Armangué avisa indirectament que en l'era de la globalització qui no es globalitza algú globalitzarà per ell. I sense ell.

Albert Testart i Guri

SENSE LÍMITS

O de com a la ciutat tots els somnis han de ser possibles

Santi Vila

Figueres, Brau editors, 2011. 170 p.

QUÈ PENSA L'ALCALDE SANTI VILA

Josep Puigbert

Figueres, Ebe editor, 2011. 128 pàgines.

Durant els períodes previs a unes eleccions és força habitual l'aparició de llibres escrits per candidats o reculls d'articles, entrevistes i comentaris entorn a les seves polítiques, tant passades com futures. Aquest 2011, any d'eleccions municipals, ha vist la publicació de dos volums diferents però molt relacionats entre ells, a propòsit de la presentació de Sant Vila a la reelecció com a alcalde de Figueres.

En certa manera, aquestes dues publicacions d'enguany tenen com a mirall dos volums de fa uns anys, de quan Vila es configurava com a nou cap de llista de CiU a la capital empordanesa. Concretament, *Un camell en un garatge* (2003) i *Què pensa Santi Vila* (2007). Si aleshores els escrits, l'entrevista i els comentaris de diversa gent de la societat civil figuerenca servien per a donar a conèixer al gran públic la personalitat i l'ideari polític del candidat, ara ens trobem amb tot un compendi de projectes realitzats (parcialment o total), de discursos pronunciats en el desenvolupament de quatre anys de la tasca institucional i d'un balanç de campanya de l'obra de govern. Això sí, amb la vista posada en un segon mandat.

Certament, podem considerar que aquesta tipologia de literatura política entra dins el camp del màrqueting elec-

toral i que té data fixa de caducitat, excepte per als historiadors i politòlegs que l'utilitzen com a un document més a tenir en compte a l'hora d'analitzar un període determinat de la vida de la ciutat o per ubicar el pensament i la trajectòria d'un polític concret. Tanmateix, com dèiem anteriorment, aquests dos llibres (de lluny molt més el primer que el segon) formen part indestriable de la construcció d'una imatge i d'un projecte que no es limita a una sola cita amb les urnes. Ni tan sols per assolir un càrrec institucional determinat. Si no, per què convidar com a prologuistes tot un ex-secretari del govern de la Generalitat en un cas i a un actual conseller en l'altre?

Si hem de cercar un sol fil conductor que unifiquin els escrits de *Sense límits*, és precisament l'esforç de Vila per demarcar-se de la immediatesa, malgrat que evidentment molts dels temes tractats tenen com origen una inauguració, un lliurament de premis o un discurs perfectament identificables. Però una lectura pausada sense tenir en compte el context també és perfectament possible. L'exercici és molt útil per trobar les pautes discursives i el rerefons ideològic i estratègic del polític que hi al darrere: és recomanable el discurs pronunciat davant de regidors i alcaldes membres de l'ACM que porta per significatiu títol, *dinamita contra els tòpics*.

Al llarg el llibre, per tant en tota l'actuació política que reflecteix, sobresurten diverses constants. D'entrada, un intent de Vila per comunicar-se directament als ciutadans, de situar-se més enllà de les ideologies tradicionals i, de rebot, de les estructures clàssiques de partit. Els canals digitals són, conseqüentment, molt utilitzats: *Sense límits*

és també una selecció parcial del bloc personal dels quatre anys de mandat. Aquesta voluntat d'incidir en l'electorat sense intermediaris ve lligada (n'és l'altra cara de la moneda) a l'elaboració i apropiació d'un relat de ciutat que recull totes les aportacions positives de les darreres dècades sobre Figueres sense pràcticament exclusions i eliminant-ne el debat d'idees, tot integrant en l'imaginari resultant del lector (elector) una juxtaposició atemporal no sempre coherent però eficaç discursivament i estilística. En definitiva, la construcció d'una història contemporània figuerenca feta a mida per a les cites a les urnes (no necessàriament sempre la mateixa) i no pas per incidir en les aportacions acadèmiques de la ciència acadèmica actual. Al contrari, completament a marge. Períodes com el franquisme o la mateixa restauració monàrquica, ideologies com el republicanisme o el liberalisme i moviments culturals com el modernisme o el noucentisme són moldejats lliurement per encaixar en una fórmula discursiva de caire presentista.

La seva apel·lació sense crítiques ni conflictes a la història de la ciutat té una funcionalitat evident en la recerca d'una majoria electoral que tradueixi la diversitat i fragmentació social de la Figueres de principis de segle XXI. Dada empírica sobre la qual cal que reflexioni qualsevol persona, política o no, que vulgui incidir-hi i gestionar-la. D'aquesta manera, a *Què pensa l'alcalde Santi Vila*, més enllà del format inicial d'entrevista que serveix per exposar un cert balanç d'obra feta en clau electoral, a la segona part del volum hi trobem els comentaris (massa breus i sense contingut analític en alguns casos) de pràcticament

vuitanta persones vinculades a diversos estaments ciutadans: polítics, esportistes, empresaris, mestres, funcionaris, botiguers i membres del divers associacionisme local. Una manera (certament seleccionada) de visualitzar la complexitat existent i la transversalitat buscada.

Donar la veu i publicar la visió (lògicament positiva) de l'actuació d'un alcalde pot ser vist com un element de multiplicar exponencialment el missatge electoral. Cert, però de la seva lectura en conjunt es pot extreure també la comprovació d'algunes de les característiques de la percepció majoritària de la tipologia del missatge de Vila i, sobretot, de la seva forma de canalitzar-lo dins l'entorn ciutadà. Limitades als sectors més afins, però no per això menys interessant. Així, l'ús de les emocions i de les il·lusions, tant col·lectives com individuals, mostren un perfil polític plenament inserit en la societat líquida que teoritzen alguns sociòlegs des de fa algun temps. Unes formulacions bàsicament elaborades en un període de creixement econòmic i optimisme generalitzat i que caldrà veure com es validen també en moments d'incertesa. O com es reformulen.

Tenint en compte que la política professional actual, seguint la lògica comercial de la societat de consum, és una campanya permanent, aquests dos volums són, de fet, una anella dins la cadena d'una carrera política. No en treu cap valor a la lectura, tot el contrari. Tindran, doncs, continuïtat.

Albert Testart i Guri

